

На основу члана 45. став 1. Закона о Влади („Службени гласник РС”, бр. 55/05, 71/05 – исправка, 101/07, 65/08, 16/11, 68/12 – УС, 72/12, 7/14 – УС и 44/14),

Влада доноси

НАЦИОНАЛНУ СТРАТЕГИЈУ ЗА РОДНУ РАВНОПРАВНОСТ ЗА ПЕРИОД ОД 2016. ДО 2020. ГОДИНЕ

СА

АКЦИОНИМ ПЛАНОМ ЗА ПЕРИОД ОД 2016. ДО 2018. ГОДИНЕ

Увод

Национална стратегија за родну равноправност за период од 2016. до 2020. године (у даљем тексту: Стратегија) основни је стратешки документ Републике Србије који се доноси са циљем унапређивања родне равноправности. Ова стратегија се доноси полазећи од Устава Републике Србије, који јемчи људска права утврђена потврђеним међународним уговорима, општеприхваћеним правилима међународног права и законима (члан 18. став 1), као и равноправност жена и мушкараца и развијање политике једнаких могућности (члан 15) и забрањује дискриминацију по било ком основу, укључујући и ону по основу пола (члан 21. став 3). Закон о равноправности полова („Службени гласник РС”, број 104/09) обавезује све органе јавне власти да воде активну политику једнаких могућности, да прате остваривање начела равноправности засноване на полу у свим областима јавног живота и примену међународних стандарда и Уставом загарантованих права у овој области.

Усвајањем и реализацијом ове стратегије Влада успоставља континуитет и потврђује решеност да истраје на путу реформи које ће обезбедити пун обим поштовања људских права, а уједно испуњава обавезе које проистичу из процеса приступања Европској унији. Усвајање ове стратегије један је од приоритета Националног програма Републике Србије за усвајање правних тековина Европске уније (2014–2018). Стратегија такође исказује решеност Владе да извршава препоруке механизма УН за људска права, који се односе на унапређење родне равноправности. У Препорукама Савета УН за људска права, након што је Република Србија прошла кроз Други циклус универзалног периодичног прегледа 30. јануара 2013. године, од 139 прихваћених препорука десет се

односе на родну равноправност, а 15 препорука на спречавање насиља у породици¹. Комитет УН за економска, социјална и културна права², као и Комитет УН за људска права³, указују на потребу јачања националних механизма за родну равноправност, елиминисање родно засноване дискриминације и отклањање насиља у породици. Такође, оба Комитета су позвала Републику Србију да спроведе свеобухватне реформе ради укидања одредби и пракси које подржавају родно засновану дискриминацију, као и да спроведе посебне мере за повећање заступљености жена у државној управи, локалној самоуправи и у процесима одлучивања.

Најзад, Закон о забрани дискриминације („Службени гласник РС”, број 22/09) обавезује државу да спроводи свеобухватне мере спречавања и заштите од вишеструке дискриминације која је описана као тежак облик дискриминације (члан 13. тачка 5). Стратегија посебно брине о елиминисању вишеструке дискриминације и побољшању положаја вишеструко дискриминисаних жена (Ромкиње, старије жене, жене са инвалидитетом, жене на селу, жене са ХИВ-ом, припаднице националних мањина, припаднице сексуалних мањина, самохране мајке, жртве родно заснованог насиља, расељена лица, мигранткиње, сиромашне жене итд).

Иницијативу за израду и усвајање ове стратегије покренуло је Координационо тело за родну равноправност, с обзиром на то да се активности предвиђене Националном стратегијом за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности („Службени гласник РС”, број 15/09) и пратећег Акционог плана („Службени гласник РС”, број 67/10) односе на период од 2009. до 2015. године. Претходна стратегија је утврдила целовиту и доследну политику државе са циљем елиминисања дискриминације жена, побољшања њиховог положаја и интегрисања начела равноправности полова у све области деловања институција система као једног од чинилаца модернизације и демократизације друштва. Претходном стратегијом су биле обухваћене области које се односе на учешћа жена у изради јавних политика, доношењу одлука, привреди, као и области образовања, здравља, сузбијања насиља над женама, као и питања присутности родних стереотипа у медијима.

Налази Евалуације Акционог плана за примену Националне стратегије за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности у периоду од 2010. до 2015. године, усвојене у октобру 2015. године, указују да је учињен изванредан напредак у наведеним областима, нарочито у погледу унапређења законског оквира у области равноправног учешћа жена и мушкараца у политичком животу, антидискриминације, рада и запошљавања, затим успостављања институционалних механизма родне равноправности, унапређивања родно осетљиве статистике и повећане видљивости проблематике насиља над женама. Потврђено је да су одабране стратешке области и циљане интервенције биле релевантне, али да неке области треба да буду проширене или другачије дефинисане. Нажалост, у многим кључним областима нису постигнути жељени ефекти. Учесће жена у органима јавне власти ван законодавних тела је још увек на ниском нивоу, економски положај жена је лош, насиље над женама, укључујући

¹ Препоруке Савета за људска права А/HCR/WG.6/15/L.13.

² Е/C12/SRB/CO/2 од 15. маја 2014. године поводом Другог периодичног извештаја Републике Србије о примени Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима.

³ ССРП/C/SRB/CO/2 од 24. марта 2011. године поводом Другог периодичног извештаја Републике Србије о примени Међународног пакта о грађанским и политичким правима.

фемцид⁴, широко је распрострањено, а медијске садржаје још увек карактеришу сексизам и мизогинија. Мере запошљавања, предузетништва и економског оснаживања, као и мере за унапређивање положаја вишеструко дискриминисаних група, дале су слабе резултате. Примена Акционог плана је била фрагментисана са ограниченим хоризонталним и вертикалним димензијама. Родна перспектива није укључена у све релевантне стратегије. Алоцирани ресурси ни приближно нису били довољни за ефективну примену дефинисаних оперативних активности. Оваквим резултатима примене Акционог плана за период 2010–2015. године допринело је и непостојање конзистентних и ефективних механизма управљања, надзирања и извештавања. Налази Евалуације узети су у обзир у изради ове стратегије и избору стратешких циљева за наредни средњорочни период.

Преглед стања родне равноправности у Републици Србији (Поглавље 1) израђен је на основу статистичких података Републичког завода за статистику, информација и података државних органа и институција, Покрајинског секретаријата за економију, запошљавање и равноправност полова, Центара за женске/родне студије, годишњих извештаја Заштитника грађана, Повереник за заштиту равноправности и Покрајинског омбудсмана, Другог националног извештаја о социјалном укључивању и смањивању сиромаштва, налаза релевантних истраживања и студија независних стручњака и стручњакиња, женских и других удружења; налаза Евалуације Акционог плана за примену Националне стратегије за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности у периоду 2010–2015. године (у даљем тексту: Евалуација Акционог плана 2010–2015), као и описа стања и закључака консултативних састанака у локалним срединама у процесу израде ове стратегије. Узете су у обзир и оцене стања родне равноправности дате у Извештају Европске комисије о скринингу за Србију, поглавље 23 – Правосуђе и основна права (EU MD 45/14 од 15. мај 2014.), Извештају Европске комисије о напретку Србије (СВД (2014) 302) и у Закључним запажањима Комитета за елиминисање дискриминације жена у вези са Другим и Трећим периодичним Извештајем о примени Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена (CEDAW/C/SRB/2-3).

С обзиром на мултисекторалност Стратегије, у њену израду су укључена сва релевантна министарства, Влада тела, институције и организације. На основу члана 28. Уредбе о начелима за унутрашње уређење и систематизацију радних места у министарствима, посебним организацијама и службама Владе („Службени гласник РС”, број 81/07 – пречишћен текст, 69/08, 98/12 и 87/13), потпредседница Владе и министарка грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре донела је решење о образовању Посебне радне групе за израду Предлога нацрта стратегије о родној равноправности (у даљем тексту: Радна група). Радну групу су чинили представници/представнице Министарства пољопривреде и заштите животне средине, Министарства здравља, Министарства рада, запошљавања, бораčkih и социјалних питања, Министарства привреде, Министарства омладине и спорта, Министарства трговине, туризма и телекомуникација, Министарства

---

⁴ Под „фемцидом” се подразумева родно засновано убијање жена, односно намерно убиство жена од стране мушкараца зато што су жене. Фемцид је облик насиља над женама мотивисан мржњом, презиром и нетрпељивошћу према женама. У различитим културама фемцид се исказује на различите начине (спаљивање удовица, абортирање женских фетуса, генитално сакаћење, убиства „из части”, убиства везана за мираз жена, убиства од стране интимног партнера и др.). У Србији најизраженији облик фемцида је убиство жена које је последица пролонгиране изложености насиљу у породичним и партнерским односима.

просвете, науке и технолошког развоја, Канцеларије за сарадњу са цивилним друштвом, Канцеларије за људска и мањинска права, Канцеларије за европске интеграције, Покрајинског секретаријата за привреду, запошљавање и равноправност полова, Сталне конференције градова и општина, Привредне коморе Србије, Тима за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије и Центра за студије рода и политике при Факултету политичких наука Универзитета у Београду. У процес израде Стратегије били су укључени и Министарство културе и информисања и Републички завод за статистику. Локалне самоуправе, локални механизми за родну равноправност и за људска права, политичке странке, привредна друштва, медији, образовне и здравствене институције, омладинска, женска и друга удружења, стручњаци и стручњакиње били су укључени у развој стратегије у оквиру консултативних састанака организованих на локалном нивоу.

У раду су учествовале и партнерске организације као што су Делегација Европске уније у Србији, Програм УН за развој (*United Nations Development Programme – UNDP*), Агенција УН за родну равноправност и оснаживање жена (*UNWOMEN*), Организација за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС) и Женска парламентарна мрежа.

Примена политике једнаких могућности и родне равноправности подразумева употребу недискриминаторног, родно осетљивог језика. Национална стратегија за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности, чије се активности односе на период до 2015. године, препоручила је увођење недискриминаторне терминологије и стандардизацију српског језика у погледу правилне употребе рода и одговарајућих израза у прописима и комуникацији. Ова препорука није реализована. У недостатку стандардизоване терминологије родне равноправности, уједначено је значење појединих израза који се користе у овој стратегији, тако да поједини наведени појмови имају следеће значење:

- а) „род” означава друштвено успостављене улоге, положаје и статусе жена и мушкараца у јавном и приватном животу, а из којих услед друштвених, културних и историјских разлика проистиче дискриминација заснована на биолошкој припадности одређеном полу;
- б) „пол” се односи на биолошке карактеристике лица;
- в) „родна равноправност” подразумева равноправно учешће свих лица без обзира на родну припадност у свим областима друштвеног и приватног живота, као и њихов равноправан положај, једнаке могућности за остваривање својих права и једнаку корист од остварених резултата у складу са Уставом Републике Србије, општеприхваћеним правилима међународног права, потврђеним међународним уговорима и законима;
- г) „родна равноправност у јавним политикама” подразумева да родна равноправност постаје део планирања, израде и примене јавних политика, закона, програма и мера; потребе, приоритети и специфични положај жена и мушкараца, укључујући рањиве групе, систематски се укључују у јавне политике и активно се разматрају њихови ефекти на положај жена и мушкараца, укључујући рањиве групе, у свим фазама (планирања, израде, примене, надзирања и вредновања) и на свим нивоима, уз равноправно учешће жена и мушкараца у овим процесима;

д) „родна перспектива” представља уважавање родних различитости у односној области јавне политике;

ђ) „родно осетљив језик” јесте језик родне равноправности;

е) „родно одговорно буџетирање” представља увођење начела родне равноправности у буџетски процес; подразумева родну анализу буџета и укључивање родне перспективе у све буџетске процесе и реструктурирање прихода и расхода са циљем унапређења родне равноправности;

ж) „рањива група” подразумева део становништва који има неке посебне карактеристике или се налази у ситуацији због које је изложен вишем ризику од дискриминације и дискриминаторског поступања од осталих.

Међународни правни и политички оквир

Заштита жена од дискриминације и поштовање родне равноправности представљају основ остваривања људских права утврђен међународним документима која је Република Србија потврдила. Процес укључивања наше земље у европске интеграције захтева да се у остваривању и заштити основних људских права поштују највиши међународни стандарди који проистичу из тих докумената.

Кључни међународни акти са којима је ова стратегија усаглашена су Универзална декларација УН о људским правима (1948), Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена, Резолуција Генералне скупштине УН 34/180, 1979. („Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, број 11/81); Опциони протокол уз Конвенцију о елиминисању свих облика дискриминације жена („Службени лист СРЈ – Међународни уговори”, број 13/02); Међународни пакт о грађанским и политичким правима, Резолуција Генералне скупштине УН 2200 А(XXI), 1966. („Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, број 7/71); Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима, Резолуција Генералне скупштине УН 2200 А(XXI), 1966. („Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, број 7/71); Факултативни протокол уз Међународни пакт о грађанским и политичким правима („Службени лист СРЈ – Међународни уговори”, број 4/01); Факултативни протокол уз Међународни пакт о социјалним и економским правима („Службени лист СРЈ – Међународни уговори”, број 4/01); Конвенција УН о политичким правима жена, 1952; Конвенција о укидању свих облика расне дискриминације, 1966; Најробичка правила о побољшању будућег положаја жена, УН, 1985; Бечка декларација и Акциони програм, УН, 1993; Пекиншка декларација и Платформа за акцију, усвојена на Четвртој светској конференцији о женама, 1995; Миленијумски циљеви развоја УН, усвојени на Миленијумском самиту УН, 2000; Резолуција 1325 (2000) Савета безбедности УН, Резолуција 3521(XXX) Генералне скупштине УН Равноправност између мушкараца и жена и елиминација дискриминације према женама, 1975; Резолуција 58/142 Жене и политичка партиципација, 2003; Конвенција о борби против дискриминације у области просвете, 1960; Конвенција о држављанству удате жене, 1957; Конвенција која се односи на дискриминацију у погледу запошљавања и занимања (МОР-К-19) 1958; Конвенција о заштити материнства (МОР-К-103) 1952; Конвенција о једнаким могућностима и третману за раднике и раднице (радници са породичним обавезама) (МОР-К-156), 1981; Конвенција о једнакости награђивања мушке и женске радне снаге за рад једнаке

вредности (МОР–К–100), 1951; Генерална препорука 33 Комитета за елиминацију дискриминације жена о приступу правди, 2015.

Стратегија је усаглашена са свим документима Савета Европе у области људских права и родне равноправности. Ти документи су: Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода, 1950, измењена у складу са Протоколом број 11 („Службени лист СЦГ – Међународни уговори”, бр. 9/03, 5/05 и 7/05 – исправка), са Протоколом 7 (1984) и Протоколом 12 (2000); Европска социјална повеља, 1961. и Ревидирана Европска социјална повеља, 1996; Декларација о једнакостима између жена и мушкараца као фундаментални критериј демократије, 1997; Препорука Комитета министара Савета Европе бр. R (97) 20 – О „говору мржње”; Препорука Комитета министара Савета Европе бр. R (97) 21 – О медијима и промовисању културе толеранције; Резолуција 176 (2004) о увођењу начела родне равноправности на локални и регионални ниво; Препоруке Комитета министара о: образовању ЦМ/Рец(2007)13; насиљу у породици Р(85); елиминисању сексизма у језику Р(90)4; сексуалном искоришћавању, порнографији, проституцији трговини децом и омладином Р(91)11; равноправности између жена и мушкараца Р(1229)1994; помирењу радног и породичног живота Р(96)5; улози жена у науци и технологији Р(1435)1999; интегрисању родног аспекта у јавну политику Р(98)14; учешћу жена у политичком животу европских регија Р(68)1999; поправљању положаја жена на селу Р(1321)1997; заштити жена од насиља Р(2002)5; уравнотеженом учешћу жена и мушкараца у политичком и јавном одлучивању Р(2003)3; представљању жена у медијима Р(2002)1555; стандардима и механизмима за постизање родне равноправности Р(2007)17; укључивању родних разлика у здравствену политику Р(2008)1; о репрезентовању жена у изборном систему Р (2010) 1899.

У изради ове стратегије Република Србија је узела у обзир и стратешке циљеве утврђене у Стратегији родне равноправности Савета Европе 2014–2017. усвојене 6. новембра 2013. године: (1) елиминисање родних стереотипа и сексизма, (2) спречавање и борба против насиља према женама, (3) јемчење једнаког приступа жена правди, (4) постизање уравнотеженог учешћа жена и мушкараца у политичком и јавном одлучивању и (5) постизање родне равноправности у свим политикама и мерама.

Стратегија се ослања и на стратешке циљеве других тела које усвајају поједине европске институције и удружења, а које су од значаја за унапређивање родне равноправности, попут Европске повеље о родној равноправности на локалном нивоу Савета европских општина и региона (2006).

С обзиром на статус кандидата за чланство у Европској унији, Република Србија је преузела обавезу да у потпуности усвоји правне тековине Европске уније. Стога ова Стратегија узима у обзир кључне документе у овој области: Амстердамски споразум (1997) који регулише људска права, посебно принцип једнаког третмана мушкараца и жена и забрану дискриминације на основу пола; Повељу Европске уније о основним правима, Европску стратегију за особе са инвалидитетом 2010-2020, Европску платформу за борбу против сиромаштва и социјалне искључености, Стратегију за равноправност жена и мушкараца 2010-2015, Стратегију паметног, одрживог и инклузивног раста „Европа 2020” СОМ(2010) 2020, Директиву број 2000/43/ЕС од 29. јуна 2000. године о спровођењу принципа једнаког поступања без обзира на расно или етничко порекло, Директиву број 2000/78/ЕС од 27. новембра 2000. године о општем оквиру за једнако поступање са грађанима приликом запошљавања и на раду, Директиву број 2006/54/ЕС о

примени начела једнаких могућности и једнаког третмана мушкараца и жена у вези са питањима запошљавања и обављања занимања, Директиву 2010/41/EU од 7. јула 2010. године о примени принципа једнаког третмана између мушкараца и жена укључених у активности самозапошљавања, Директиву од 11. децембра 1986. године о примени принципа једнаког поступања између мушкараца и жена који раде на пољопривредним активностима, у samozапосленом својству и о заштити samozапослених жена током трудноће и материнства, Директиву 2004/113/EЗ о принципу једнаког третмана жена и мушкараца при коришћењу роба и услуга, Директиву 92/85/ЕЕЗ о увођењу мера којима се подстиче унапређење безбедности и здравља на раду трудница и породиља или дојиља (десета појединачна директива у оквиру члана 16, став 1 Директиве 89/391/ЕЕЗ), Препоруку Савета о промовисању позитивне акције за жене; Препоруку Комисије о заштити достојанства жена и мушкараца на послу; Резолуцију Савета о промовисању једнаких могућности за жене; Резолуцију Савета о уравнотеженом учешћу мушкараца и жена у одлучивању; Резолуцију Савета о стању здравља жена у Европској заједници; Резолуцију Савета о женама у науци; Резолуцију Савета и министара рада и социјалне политике о уравнотеженом учешћу жена и мушкараца у породичном и радном животу; Резолуцију Европског парламента о женама у одлучивању; Резолуцију Европског парламента о женама у међународној политици; Акт о малим предузећима, 2008; Програм акције за интегрисање родне равноправности у развојну сарадњу Заједнице – Саопштење Комисије Савету и Европском парламенту (Мапа пута ЕУ за постизање родне равноправности 2006–2010) и др.

Национални правни и политички оквир

Устав Републике Србије јемчи људска права утврђена потврђеним међународним уговорима, општеприхваћеним правилима међународног права и законима, при чему закон ни у ком случају не сме да утиче на суштину зајемченог права (члан 18. став 1). Члан 19. Устава Републике Србије наводи да је сврха уставних јемстава „очување људског достојанства и остварење пуне слободе и једнакости сваког појединца”. Чланом 15 установљава политику једнаких могућности као обавезу државе и јемчи равноправност жена и мушкараца.

Највиши правни акт Републике Србије прокламује начело једнакости пред Уставом и законом и забрањује непосредну и посредну дискриминацију на било којој основи, укључујући и дискриминацију на основу пола (члан 21. став 3). Гарантује право на једнаку законску (члан 21. став 2) и судску заштиту (члан 36), правну заштиту свих основних људских права свим грађанима и грађанкама без дискриминације, укључујући и обраћање међународним институцијама у циљу заштите зајемчених права (члан 22. став 2). Устав Републике Србије предвиђа да Република Србија може увести посебне мере „ради постизања пуне равноправности лица или групе лица која су суштински у неједнаком положају са осталим грађанима” (члан 21. став 4). Ова уставна одредба отвара простор за развијање политике родне равноправности и унапређење законодавства, као и за увођење и примену мера са циљем елиминације дискриминације жена.

Устав Републике Србије, поред тога, гарантује и право на рехабилитацију и накнаду материјалне или нематеријалне штете проузроковане незаконитим или неправилним радом државних или других органа (члан 35), неповредивост физичког и

психичког интегритета (члан 25. став 1), забрањује ропство и положај сличан ропству, као и сваки облик трговине људима (члан 26. ст. 1. и 2), јамчи заштиту деце од психичког, физичког, економског и сваког другог искоришћавања или злоупотребавања (члан 64. став 3), јамчи посебну заштиту породице, мајки, самохраних родитеља и деце (члан 66), налаже обезбеђивање равноправности и заступљености полова у Народној скупштини, у складу са законом (члан 100. став 2). Устав Републике Србије гарантује сет економских права која гарантују право на запошљавање, право на рад и право на слободан избор професије женама и мушкарцима под једнаким условима.

Кључни закони на које се ослања ова стратегија су Закон о забрани дискриминације („Службени гласник РС”, број 22/09) и Закон о равноправности полова („Службени гласник РС”, број 104/09).

Закон о забрани дискриминације уређује општу забрану дискриминације, облике и случајеве дискриминације и механизме заштите. Међу основама дискриминације наводи, између осталих, пол, родни идентитет, сексуалну оријентацију, брачни и породични статус (члан 2, став 1). Закон дефинише дискриминацију на основу пола као поступање „противно начелу равноправности полова, односно начелу поштовања једнаких права и слобода жена и мушкараца у политичком, економском, културном и другом аспекту јавног, професионалног, приватног и породичног живота” (члан 20. став 1). Чланом 14. Закон предвиђа примену посебних мера уведених ради постизања пуне равноправности, заштите и напретка лица, односно групе лица која се налазе у неравноправном положају.

Закон о равноправности полова („Службени гласник РС”, број 104/09) уређује стварање једнаких могућности остваривања права и обавеза, предузимање посебних мера за спречавање и отклањање дискриминације засноване на полу и поступак правне заштите лица изложених дискриминацији. Под равноправношћу полова Закон подразумева „равноправно учешће жена и мушкараца у свим областима јавног и приватног сектора, у складу са општеприхваћеним правилима међународног права, потврђеним међународним уговорима, Уставом Републике Србије и законима, и сви су дужни да је поштују” (члан 2. став 1). Државни органи, органи аутономне покрајине, органи јединица локалне самоуправе, организације којима је поверено вршење јавних овлашћења, као и правна лица која оснива или финансира у целини, односно у претежном делу Република Србија, аутономна покрајина и јединица локалне самоуправе дужни су да прате остваривање равноправности засноване на полу у свим областима друштвеног живота, примену међународних стандарда и Уставом зајемчених права у овој области (члан 2. став 4). Закон обавезује органе јавне власти да воде активну политику једнаких могућности у свим областима друштвеног живота (члан 3). Политика једнаких могућности подразумева постизање равноправности полова у свим фазама планирања, доношења и спровођења одлука које су од утицаја на положај жена и мушкараца. Закон прави разлику између појмова *пол* и *род*, наводећи да се *пол* односи на биолошке карактеристике лица (члан 10. став 1. тачка 1), док *род* означава „друштвено успостављене улоге, положаје и статусе жена и мушкараца у јавном и приватном животу, а из којих услед друштвених, културних и историјских разлика проистиче дискриминација заснована на биолошкој припадности одређеном полу” (члан 10. став 1. тачка 2). Дискриминација по основу пола се дефинише као „свако неоправдано прављење разлике или неједнако поступање, односно пропуштање (искључивање, ограничавање или давање првенства) које има за циљ или последицу да лицу или групи отежа, угрози, онемогући или негира признање, уживање или остваривање

људских права и слобода у политичкој, економској, друштвеној, културној, грађанској, породичној и другој области” (члан 4. став 1). Дискриминацијом се сматра и ако се према лицу неоправдано поступа лошије него што се поступа према другоме, искључиво или углавном што је тражило или намерава да тражи правну заштиту од дискриминације или је понудило или намерава да понуди доказе о дискриминаторском поступању. Под неоправданим разликовањем, искључивањем, ограничавањем и поступањем или другим предузетим мерама, у смислу овог закона, нарочито се сматра ако: 1) предузета мера није оправдана законитим или легитимним циљем; 2) не постоји сразмера између предузетих мера и циља који се предузетим мерама остварује. Као и Закон о забрани дискриминације, и Закон о равноправности полова предвиђа предузимање посебних мера ради отклањања и спречавања неједнаког положаја жена и мушкараца и остваривања једнаких могућности полова (члан 7).

Стратегија подржава реализацију антидискриминационих одредби и посебних мера предвиђених за побољшање положаја припадника рањивих група у следећим законима:

- Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом („Службени гласник РС”, број 33/06);
- Закон о заштити права и слобода националних мањина („Службени гласник СРЈ”, бр. 11/02 и „Службени гласник РС”, бр. 72/09 – др. закон и 97/13 – УС);
- Кривични законик („Службени гласник РС”, бр. 85/05, 88/05 – исправка, 107/05 – исправка, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13 и 108/14);
- Породични закон („Службени гласник РС”, бр. 18/05, 72/11 и 6/15);
- Закон о социјалној заштити („Службени гласник РС”, број 24/11);
- Закон о раду („Службени гласник РС”, бр. 24/05, 61/05, 54/09, 32/13 и 75/14);
- Закон о запошљавању и осигурању за случај незапослености („Службени гласник РС”, бр. 36/09, 88/10 и 38/15);
- Закон о јавном информисању и медијима („Службени гласник РС”, бр. 84/14 и 58/15);
- Закон о електронским медијима („Службени гласник РС”, број 83/14);
- Закон о основама система образовања и васпитања („Службени гласник РС”, бр. 72/09, 52/11, 55/13 и 35/15 – аутент. тумачење);
- Закон о високом образовању („Службени гласник РС”, бр. 76/05, 100/07, 97/08, 44/10, 93/12, 89/13, 99/14 и 45/15);
- Закон о црквама и верским заједницама („Службени гласник РС”, број 36/06);
- Закон о избору народних посланика („Службени гласник РС”, бр. 35/00, 57/03, 72/03, 18/04, 85/05, 101/05, 104/09, 28/11 и 36/11);
- Закон о локалним изборима („Службени гласник РС”, бр. 129/07, 34/10 – УС, 54/11);
- Закон о здравственој заштити („Службени гласник РС”, бр. 107/05, 72/09 – др. закон, 88/10, 99/10, 57/11, 119/12, 45/13 – др. закон и 93/14);
- Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја („Службени гласник РС”, бр. 120/04, 54/07, 104/09 и 36/10);
- Закон о локалној самоуправи („Службени гласник РС”, бр. 129/07 и 83/14);
- Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом („Службени гласник РС”, бр. 36/09 и 32/13);
- Закон о младима („Службени гласник РС”, број 50/11);

- Закон о предшколском васпитању и образовању („Службени гласник РС”, број 18/10);
- Закон о спорту („Службени гласник РС”, бр. 24/11 и 99/11 – др. закон);
- Закон о спречавању злостављања на раду („Службени гласник РС”, број 36/10);
- Закон о националним саветима националних мањина („Службени гласник РС”, бр. 72/09, 20/14 – УС и 55/14);
- Закон о јавним медијским сервисима („Службени гласник РС”, бр. 83/14 и 103/15);
- Закон о култури („Службени гласник РС”, број 72/09).

Везе са другим стратегијама Републике Србије

Стратегија полази од приоритетних циљева Владе⁵, а решења су усклађена са приоритетима дефинисаним у Националном програму за усвајање правних тековина ЕУ (2014–2018), конкретно са поглављима:

- 1.2.3. Економска и социјална права (смањење сиромаштва, заштита омладине, социјално укључивање Ромкиња, особе са инвалидитетом);
- 3.11.1.3. Државна помоћ у пољопривреди (подстицаји у пољопривреди и руралном развоју);
- 3.8.1. Статистика (унапређивање званичне статистике);
- 3.19.2. Безбедност и здравље на раду (радноправна заштита женске радне снаге, посебно трудница, измене и допуне Закона о равноправности полова ради транспонована одредби прописаних Директивом број 2006/54/ЕС о примени начела једнаких могућности и једнаког третмана мушкараца и жена у вези са питањима запошљавања и обављања занимања);
- 3.19.3. Социјални дијалог (унапређење колективног преговарања);
- 3.19.4. Запошљавање и Европски социјални фонд (креирање и усмеравање мера активне политике запошљавања ка теже запошљивим лицима: млади, старији, вишкови запослених, лица без квалификација, нискоквалификована лица, Роми/Ромкиње, особе са инвалидитетом; повећање ефикасности политике запошљавања према рањивим групама);
- 3.19.5. Социјална укљученост (наставак активности на унапређењу положаја посебно рањивих група, нарочито социјалне инклузије деце са сметњама у развоју и одраслих особа са интелектуалним сметњама и проблемима менталног здравља; заштита старијих и болесних особа, унапређивање доступности услуга социјалне заштите у руралним, удаљеним подручјима, као и у побољшавању информисаности о правима старијих особа);
- 3.19.7. Спречавање дискриминације и једнаке могућности (усвајање Националне стратегије за унапређивање родне равноправности за период 2016–2020. године, у складу са евалуацијом претходног стратешког документа и реалним циљевима

⁵ www.rsjp.gov.rs/pripritetni-ciljevi-vlade-srbije-utvrdjeni-akcionim-planom-za-sprovodjenje-programa-vlade

заснованим на досадашњим резултатима, уз учешће свих релевантних партнера; усвајање Националне стратегије за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима за период 2016–2020. године у складу са политикама ЕУ у овој области и Конвенцијом Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици; усвајање Стратегије унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији за период после 2015. године; подизање свести јавности о значају и потреби поштовања и примене принципа родне равноправности и заговарање политика пружања помоћи и подршке жртвама родне дискриминације, као и рад на економском оснаживању жена и њиховој политичкој партиципацији);

- 3.20.4. Политика малих и средњих предузећа (унапређивање омладинског, социјалног и женског предузетништва);
- 3.23.3. Основна права (спровођење Стратегије превенције и заштите од дискриминације за период 2014–2018. године; примена механизма Уједињених нација о поштовању људских права – осам основних уговора о људским правима и Универзални периодични преглед; приоритети у циљу забране дискриминације и планирани пројекти и програми финансирани из средстава иностране развојне помоћи чији ће крајњи корисници/кориснице бити жене, деца, Роми/Ромкиње и особе са инвалидитетом; бесплатна правна помоћ, права жртава).

Ова стратегија је комплементарна са Стратегијом превенције и заштите од дискриминације коју је Влада усвојила 2013. године („Службени гласник РС”, број 60/13) и која је идентификовала жене као једну од девет осетљивих друштвених група које су нарочито изложене ризику од дискриминације и дискриминаторског поступања. Циљеви и мере предвиђене овом стратегијом усклађене су са циљевима и мерама предвиђеним Стратегијом превенције и заштите од дискриминације у погледу превенције и заштите жена од дискриминације и пратећим Акционим планом усвојеним у октобру 2014. године.

Ова стратегија је усклађена и са другим националним стратегијама које се у једном делу баве унапређењем родне равноправности и положаја жена у тој области, као што су:

- Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља према женама у породици и у партнерским односима 2011–2015;
- Стратегија за подршку развоја малих и средњих предузећа, предузетништва и конкурентности за период од 2015. до 2020. године и пратећи Акциони план примене;
- Национална стратегија за младе за период од 2015. до 2025. године;
- Стратегија развоја спорта у Републици Србији за период 2014–2018. године;
- Стратегија пољопривреде и руралног развоја Републике Србије за период 2014–2024. године;
- Стратегија развоја образовања у Србији до 2020. године;
- Национална стратегија социјалног становања 2012–2022;
- Стратегија развоја система јавног информисања у Републици Србији до 2016. године;
- Стратегија стручног усавршавања државних службеника у Републици Србији 2011–2013;
- Национална стратегија запошљавања за период 2011–2020;
- Стратегија развоја система бесплатне правне помоћи у Републици Србији;

- Стратегија развоја информационог друштва у Републици Србији до 2020. године;
- Стратегија каријерног вођења и саветовања у Републици Србији;
- Стратегија научног и технолошког развоја у Републици Србији за период од 2010. до 2015. године;
- Стратегија јавног здравља Републике Србије;
- Стратегија развоја званичне статистике у Републици Србији 2009–2012;
- Стратегија за превенцију и заштиту деце од насиља;
- Стратегија подстицања рађања;
- Стратегија развоја образовања одраслих у Републици Србији;
- Стратегија развоја стручног образовања у Републици Србији;
- Стратегија унапређења особа са инвалидитетом у Републици Србији;
- Стратегија развоја социјалне заштите;
- Стратегија развоја пољопривреде;
- Стратегија о старењу;
- Стратегија развоја информационог друштва у Републици Србији до 2020. године;
- Стратегија реформе правосуђа за период 2013–2018. године;
- Стратегија борбе против трговине људима у Републици Србији;
- Први и Други национални извештај о социјалном укључивању и смањењу сиромаштва;
- Национални акциони план за примену Резолуције 1325 Савета безбедности Уједињених нација – Жене, мир и безбедност у Републици Србији (2010–2015).

У дефинисању проблема, општих и посебних циљева, и мера за остваривање циљева Стратегија је узела у обзир и:

- Препоруке Владе Републике Србије за правце деловања дате у Другом националном извештају о социјалном укључивању и смањењу сиромаштва у Републици Србији: Преглед и стање социјалне искључености и сиромаштва за период 2011–2014. године са приоритетима за наредни период (октобар 2014. године),
- Закључак Владе Републике Србије (05 Број 337–1685/2015, од 19. фебруара 2015.) којим се прихвата Извештај Политичког савета о спровођењу Националног акционог плана за примену Резолуције 1325 Савета безбедности Уједињених нација – Жене, мир, безбедност у Републици Србији (2010–2015) за период 2011–2013. година.
- Препоруке ради делотворног сузбијања дискриминације жена и успостављања ефективне родне равноправности дате у Посебном извештају Повереника за заштиту равноправности о дискриминацији жена, њиховом положају, оквирима и кључним проблемима у остваривању и заштити од дискриминације („Службени гласник РС”, број 44/15),
- Препоруке Заштитника грађана,
- Препоруке Повереника за заштиту равноправности,
- Препоруке Покрајинског омбудсмана,
- Препоруке и платформе женских и других удружења међу којима су: Женска платформа за развој Србије 2014–2020, Палић, 2014; Платформа Ромско – женске

мреже Србије од 16. јуна 2010; Платформа за развој предузетништва жена у Србији од 30. марта 2015. године; Академија женског лидерства уз подршку 50 удружења и 68 појединки/појединаца: Иницијатива Влади Републике Србије ка одрживим и ефикасним решењима за остваривање политике родне равноправности у Републици Србији од 11. августа 2014. године; YUCOM (2012), Препоруке за побољшање положаја жена и унапређивање равноправности полова, Београд: YUCOM,

- Закључке са дијалога организованих са удружењима и на локалном нивоу.

1. ОПИС СТАЊА РОДНЕ РАВНОПРАВНОСТИ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Формално гледано, жене и мушкарци у Републици Србији имају једнака права. Међутим, показатељи говоре да је укупан друштвено-економски положај жена у знатно лошијем положају у односу на мушкарце и да постоји дубок јаз између прокламованих принципа и конкретне праксе у спровођењу политика. Ово је главни и заједнички закључак серије истраживања о положају жена које је спровело Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања током 2014. године. Овакву оцену стања родне равноправности потврђују и налази Евалуације Акционог плана за примену Националне стратегије за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности у периоду од 2010. до 2015. године, извештаји и препоруке независних државних органа који штите права грађана и грађанки, као и истраживања и студије у овој области.

Комитет УН за елиминисање дискриминације жена је Републици Србији упутио укупно 24 препоруке у својим Закључним запажањима у вези са Другим и Трећим периодичним извештајем о примени Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена (CEDAW/C/SRB/2–3). Према датим препорукама, Република Србија треба да унапреди правни и институционални оквир за забрану дискриминације и унапређивање равноправности и да обезбеди одговарајуће и одрживе буџетске и људске ресурсе за примену стратегија, политика и мера које се односе на елиминацију дискриминације жена, посебно припадница рањивих група. Комитет, између осталог, подржава отклањање патријархалних родних стереотипа, превенцију и смањење насиља над женама, јачање напора ради успостављања родно осетљивог образовања, предузимање посебних мера за побољшање положаја рањивих група жена, посебно жена на селу, те констатује потребу већег учешћа жена у јавном и политичком животу.

1.1. Родна равноправност у партнерским и породичним односима – економија старања и расподела времена

Популациона и демографска политика и родни стереотипи доводе до тога да се родитељство види првенствено као одговорност и улога жена, а младе жене се доживљавају првенствено као будуће мајке. Ово је уједно један од основних разлога институционалне и индивидуалне дискриминације према женама на тржишту рада⁶ и облик дискриминације који грађани и грађанке највише препознају.

Неповољан положај жена је изражен у свим типовима породица, али је највидљивији у породицама с децом до шест година, као и у случајевима самохраних родитеља, који су углавном жене. Већина, тј. 79% једнородитељских породица припада типу „мајка с децом”. Обухват деце предшколским образовањем није задовољавајући (само је нешто

---

⁶Повереник за заштиту равноправности (2013). *Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2012. годину*, Београд: Повереник за заштиту равноправности; Повереник за заштиту равноправности (2014). *Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2013. годину*, Београд: Повереник за заштиту равноправности.

више од половине четворогодишњака укључено у предшколско образовање, а у неким општинама чак и мање од 40%). Доступност услуга за бригу о деци није одговарајућа, посебно у домену постизања равнотеже професионалног и приватног живота. Од свих особа које су напустиле посао или смањиле број радних сати због бриге о деци или другим члановима породице, њих 63% су жене, а 37% мушкарци, док су особе које су радно неактивне због бриге о деци или другим члановима породице готово искључиво жене.

Природни прираштај је негативан, број намерних прекида трудноћа висок, знање о контрацепцији и њена доступност су незадовољавајући, а сексуално образовање није „ушло” у школе. Посебан проблем јесу малолетничке трудноће и порођаји – у општој популацији има 1,4% жена старих од 20–24 које су родиле дете пре осамнаесте године, док их је у ромским насељима 38,3%.

Подаци Републичког завода за статистику показују да већину становништва старијег од 65 година чине жене, посебно у једночланим домаћинствима, где 78% једночланих домаћинстава особа старијих од 65 година чине жене. Услуге за старе, за децу и одрасле са сметњама у развоју, као и за особе са инвалидитетом нису доступне у већини општина и градова, посебно у руралним насељима. Палијативна нега није развијена и доступна. Истраживања показују да терет ове бриге пада на жене. Отуда особености коришћења времена жена и мушкараца нису само показатељи родног односа, него указују и на развијеност друштвених односа и услуга у друштву и држави. Програм УН за развој (*UNDP*) је однос између плаћеног и неплаћеног рада унутар домаћинства поставио као један од индикатора хуманог развоја. Заправо је родна неравноправност једна од димензија друштвеног развоја, а специфичности у коришћењу времена су релевантан показатељ.

Истраживање о коришћењу времена Републичког завода за статистику показало је значајне разлике у оптерећености жена и мушкараца, поготово по основу неплаћеног посла између жена и мушкараца. Иако мушкарци проводе више времена на плаћеном послу, жене проводе значајно више времена у неплаћеном послу, те у укупном збиру надмашују мушкарце за један сат дневно. Под неплаћеним активностима се подразумевају тзв. кућни послови: бављење храном, одржавање домаћинства, брига о детету/деци или одраслом члану/чланици домаћинства, прављење и брига о текстилу, куповина и услуге, поправке, баштованство, као и путовања у вези са наведеним активностима. Укупно, у неплаћеним активностима свакодневно учествује 95% жена и само 77% мушкараца. У неплаћеним пословима оне (95% од свих жена) проведу 5,08 h, а мушкарци који обављају неплаћене послове (77% од свих мушкараца) 2,58 h, односно око 40% мање. Истраживање о коришћењу времена је такође показало да време проведено на путу до и од посла жене углавном проводе у јавном превозу, док мушкарци углавном путују аутомобилима. У слободном времену мушкарци свакодневно уживају један сат дуже него жене.

Оваква породица представља базу за репродуковање родних улога и неједнак однос моћи чије последице могу прерасти и у насиље. Неопходне су мере које ће расподелу ресурса, међу којима је и време, као и терета кућних послова и бриге о деци и старима учинити равноправнијим.

1.2. Учешће у политичком и јавном животу

Налази Евалуације Акционог плана за примену Националне стратегије за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности у периоду од 2010. до 2015. године показали су да је, захваљујући променама у изборним законима, повећано учешће жена у законодавној власти. Закон о равноправности полова („Службени гласник РС”, број 104/09) је прописао одредбе за равномерну заступљеност и једнаке могућности приступа позицијама одлучивања (чл. 2, 3, 4, 14. и 37), а у изборним законима су уведене квоте као привремене посебне мере за напредовање мање заступљеног пола⁷. Захваљујући овим квотама, повећало се учешће жена у Народној скупштини (са 12,4% жена у 2000. години на 33% у 2014. години) и у скупштинама јединица локалне самоуправе (са 7% у 2000. години на 29% у 2014. години). Пракса, међутим, показује да се број жена у скупштинама након избора смањује, с обзиром на то да законом није предвиђена обавеза да у случају промене носитељке мандата на то место долази следећа жена која је била изборној листи. Због оваквог пропуста у већини случајева на место жене, која је била носитељка мандата, именује се мушкарац.

Жене су још увек ретко на позицијама извршне власти. Број министарки у Влади од 2001. године варирао је од две до четири. У многим извршним одборима општина и градова нема ниједне жене. Само је 5% жена на положају председника/председнице општина и градоначелника/градоначелнице. Жене су упадљиво одсутне и на позицијама руковођења одборима Народне скупштине (10%), у посланичким групама (10%) и органима државне управе, као и у секторима као што су безбедност, економија, енергетика, спољна политика и спорт. Жена нема у управним одборима јавних агенција (0%) и завода (0%), а ретко се нађу на позицијама руковођења у јавним предузећима и правним субјектима са великом финансијском моћи и профитабилним делатностима. Ово говори о континуитету праксе да, што је виша позиција у институцији, односно органу одлучивања, то је учешће жена мање. Њихова присутност расте на нижим местима одлучивања, а нарочито на извршилачким позицијама без утицаја на доношење одлука. Родну равноправност је тешко остварити без сразмерног и непосредног учешћа жена у процесу доношења одлука у свим областима јавног живота и на свим нивоима. Ромкиње, жене са инвалидитетом и припаднице других рањивих група упадљиво су одсутне из јавног и политичког живота.

1.3. Родна равноправност у сфери економије

Упркос томе што имају капацитета, знања, потреба и интереса, жене не учествују равноправно са мушкарцима у креирању економске и развојне политике. Уколико учествују, онда је то у областима које се непосредно односе на жене, попут женског предузетништва. Специфичан положај жена није препознат у тзв. „*mainstream*” економској политици. Увођење родне равноправности у економску политику укључиће и улоге коју жене и мушкарци имају или могу да имају у стварању нове економске вредности. Одлучивање о развоју и економском развоју је кључно за унапређење економског положаја жена. Економска политика која се заснива на родној равноправности и која је

---

⁷ Закон о избору народних посланика („Службени гласник РС”, бр. 35/00, 57/03, 72/03, 18/04, 85/05, 101/05, 104/09, 28/11 и 36/11), Закон о локалним изборима („Службени гласник РС”, бр. 129/07, 34/10–УС, 54/11), Покрајинска скупштинска одлука о избору посланика у Скупштину Аутономне покрајине Војводине („Службени лист АП Војводине”, број 23/14)

подстиче нужно је мултисекторска. Таква економска политика не раздваја у планирању економске мере од мера у другим областима, као што су образовање, социјална политика, пољопривреда, здравље и насиље над женама, с обзиром на то да су ефекти ових политика за положај жена и мушкараца међусобно повезани и испреплетени.

1.3.1. Тржиште рада

Жене су најбројнија рањива група на тржишту рада Републике Србије. Премда чине половину становништва радног узраста, оне су мањина међу учесницима/учесницама на тржишту рада и још изразитија мањина међу запосленима.

Стопа запослености мушкараца (50,0%) је значајно виша од стопе запослености жена (35,0%). Стопа активности мушкараца радног узраста (15-64) такође је виша (69,9%) од стопе активности жена (53,8%). Стопа запослености жена старости 25 до 54 године је за 14 процентних поена мања у односу на стопу запослености мушкараца исте старости (56% према 70%). Запослене жене претежно раде у сектору услуга (76%). Жене чине већину запослених у области образовања, здравствене и социјалне заштите, док је мушка радна снага претежно концентрисана у области грађевинарства, саобраћаја, пољопривреде, рударства и прерађивачке индустрије. На руководећим и функционерским позицијама је двоструко више мушкараца (57.568) него жена (25.772).

Самозапослених међу мушкарцима има двоструко више него међу женама (у старосној доби од 15 до 64 године је 29% мушкараца и 14% жена). Жене чешће од мушкараца раде у неформалној економији. Стопа неформалне запослености жена је 23,5% наспрам 20,9%, колико износи стопа формалне незапослености мушкараца. Неформално запослених жена и мушкараца има више међу самозапосленим лицима него међу запосленим радницима и радницама у свим старосним групама. Највећи број неформално запослених су између 25 и 54 године. Стопа незапослености мушкараца радног узраста (15-64) у 2014. години је износила 19,2%, а 20,4% за жене.

Поред младих жена и жена са малом децом, на тржишту рада су у тешком положају и жене старије од 45 година које су изгубиле радно место, с обзиром на сужене могућности да нађу ново запослење. Смањивање буџетских давања за здравство, образовање и социјалну заштиту жене више него мушкарце излаже ризику од отказа, с обзиром на то да оне у наведеним областима чине већину запослених. То се исто односи и на жене запослене у државној управи и локалној самоуправи у којима је предвиђено смањивање администрације према Закону о начину одређивања максималног броја запослених у јавном сектору („Службени гласник РС”, број 68/15). С друге стране, запосленост мушкараца, претежно концентрисаних у индустрији, саобраћају и енергетици, угрожава недостатак инвестиционих активности у привреди.

Просечна зарада мушкараца је већа од просечне зараде жена и у јавном и у приватном сектору, претежно због концентрисања женске радне снаге у слабије плаћеним секторима. образовање има пресудну улогу у проходности жена на тржишту рада, али не обезбеђује и једнаке зараде. На 100 запослених мушкараца са високом стручном спремом је 114 жена; у истој категорији разлике између просечних зарада износе 5,1% у корист мушкарца. Због нижих зарада жене имају у просеку и ниже пензије. Жене чине нешто више од 50% свих корисника/корисница старосних пензија, док скоро две трећине свих корисника/корисница инвалидских пензија чине мушкарци. У обе категорије жене у

просеку примају мању пензију од мушкараца, и то за скоро 20% нижу старосну, а преко 16% нижу инвалидску пензију.

На положај жена на тржишту рада битно утичу фактори као што су неплаћени рад у породици и недовољна подршка за усклађивање породичних обавеза и рада. Жене које раде краће од пуног радног времена то чине углавном због бриге о деци или неспособним одраслим лицима, док се мушкарци опредељују да раде краће од пуног радног времена претежно због немогућности налажења посла са пуним радним временом или због школовања и обуке. Брига о деци и други породични разлози главни су разлози и одустанка жена од активног тражења посла.

О раширености дискриминације жена у области рада и запошљавања говори и податак да се више од половине притужби из ове области, поднетих Поверенику за заштиту равноправности у 2014. години, односи на дискриминацију на основу пола/рода. Законске одредбе о заштити трудница и породиља се често не поштују. Када је реч о дискриминацији жена због коришћења трудничког, односно породилског одсуства, чак 38% грађана и грађанки наводи да је упознато са случајем да је жена добила отказ из овог разлога. Жене су на конкурсима за посао чешће одбијене него мушкарци са оправдањем да одређени посао није за припаднице њиховог пола (71%) или због старости (65%). Жене нису довољно укључене у колективно преговарање са послодавцима путем синдиката, те су им сужене могућности да активно утичу на побољшање положаја на раду. У још тежем положају су жене које раде у неформалној економији, с обзиром на то да су изван синдикалне заштите.

Економски положај жена и мушкараца одређују и њихови извори прихода и власништво над имовином и средствима рада. Мушкарци чине већину лица којима је главни извор средстава за живот зарада (58%), потом следе новчана накнада за незапослена лица (60%), приходи од имовине (63,8%), као и зајам/уштеђевина (64%). Жене чине већину међу лицима којима су главни извор прихода пензија (57%), стипендије (56,5%) и социјална примања (55,5%). Већина издржаваних лица су такође жене (57,6%). Жене се знатно ређе јављају на позицији носиоца/носиоце газдинства него мушкарци. На нивоу целе Србије, оне су заступљене међу носиоцима/носиоцама газдинства са 17,3%. Жене су знатно ређе него мушкарци власнице имовине која представља значајан економски капитал, станова, пословног простора, земљишта и сл.

1.3.2. Предузетништво

Родни јаз у предузетништву је још увек изражен. У пословном сектору на руководећим положајима и у улози власника/власница и оснивача/оснивачица малих и средњих предузећа и даље су најчешће мушкарци (77,9%). Жене су најчешће власнице радњи (34,3%) и средњих привредних друштава (22,1%). Док је у региону Београда свака шеста жена власница свог бизниса, у региону Јужне и Источне Србије је свака четврта. Жене најчешће послују у трговини и другим услужним делатностима, док су грађевински послови, превоз робе и путника/путница и одржавање возила делатности резервисане за мушкарце. Подаци указују на то да су предузећа на чијем се челу налазе жене теже одржива, односно да их одликује већа стопа гашења.

Перцепције родно специфичних проблема показују да је 20,6% активних предузетница искусило различит третман у односу на мушке колеге, а 76% сматра да жене нису прихваћене и да се не схватају озбиљно у послу. Један облик родне дискриминације

огледа се у неповерљивости пословног окружења, некада чак и у одбијању да се посао склопи са женом. Менаџерке се сусрећу са препрекама при напредовању и у једнаком награђивању као менаџери мушкарци.

Највећи изазови за предузетнице представљају недостатак финансија и повољних извора финансирања за успешно започињање сопственог посла, недовољне пореске олакшице, слаби пословни контакти и недостатак информација. Неповољни положај жена у пословном сектору резултат је веће оптерећености жена бригом о породици и домаћинству и различитих форми дискриминације и родних предрасуда. Жене поседују и мање некретнина регистрованих на своје име, што им отежава добијање кредита услед недостатка средстава обезбеђења. Поред тога, улазак жена у предузетништво често је условљено постојањем стереотипа, недовољно развијеном и нефлексибилном бригом о деци, као и тешкоћама у усклађивању породичних и пословних обавеза.

У политикама и прописима непосредно усмереним на регулисање и развој предузетништва, родна перспектива није довољно укључена, те ове политике и прописи не препознају специфичне проблеме жена у предузетништву, нити омогућавају специфичне облике подршке.

1.3.3. Пољопривреда и село

Рурална подручја у Републици Србији карактеришу сиромаштво, регионалне и развојне неједнакости, миграције, депопулација, неповољна демографска и образовна слика, рањива запосленост, низак ниво локалних иницијатива и смањена конкурентност, уз губитак природног и културног наслеђа. Жене које живе у сеоским подручјима чине једну од најрањивијих група у погледу једнаких могућности остваривања људских права у свим областима јавног и приватног живота, од могућности да равноправно учествују на позицијама моћи и одлучивања у држави, заједници и породици, до приступа здравственим, образовним, социјалним и другим услугама, финансијама и другим ресурсима и наслеђивања газдинстава и друге имовине. Кућни рад, брига о деци и стварима готово се у потпуности препушта њима. Уз интензивни рад у пољопривреди, то им поставља велика радна оптерећења. Стил живота жена на селу је претежно традиционалан и патријархалан и тиме су оне двоструко маргинализоване: зато што су припаднице руралних пољопривредних домаћинстава и зато што унутар економске и породичне организације домаћинства имају ограничен приступ приходима, имовини и одлучивању. Оне најчешће не одлучују о пољопривредној производњи.

Имовинске неједнакости по основу рода су веома изражене. Куће у којима живе жене на селу су у 88% случајева у власништву мушкараца, не поседују земљу у 84% случајева и готово да не поседују средства за пољопривредну производњу. Жене чине 55% незапосленог руралног становништва и 74% неплаћених помажућих чланова/чланица пољопривредних газдинстава. Постоје значајне разлике у неформалној запослености између мушкараца (28,8%) и жена (43,4%), а жене из сеоских подручја су осам пута заступљеније у неформалној запослености од жена из градских подручја (5,5%). Знатно су мање покривене пензијским и здравственим осигурањем у односу на мушке чланове домаћинства. Укупно 12% жена нема здравствено осигурање, а преко 60% жена није покривено пензијским осигурањем. Код жена које се налазе у статусу помоћних чланова/чланица домаћинства стање је још неповољније – чак 93% не уплаћује пензијско

осигурање, углавном због недостатка новца. Овакав положај их излаже већем ризику од сиромаштва.

Комунална инфраструктура у руралним подручјима у Републици Србији је недовољно развијена, што доприноси лошем квалитету живота сеоског становништва, јер је отежана доступност социјалним, здравственим и другим услугама. Здравствена заштита је оскудна и сведена на елементарну санацију здравствених проблема. Покривеност сеоског подручја здравственим установама је незадовољавајућа, те већина жена мора да путује у град ради специјалистичких прегледа и куповине лекова, што за њих представља превелик трошак у новцу и времену. Из ових разлога здравље многих жена на селу, нарочито сиромашних, младих, старијих жена и жена са инвалидитетом, веома је угрожено. И у овом погледу регионалне разлике су изражене. У Аутономној покрајини Војводина 87% села има амбуланту, у централној Србији амбуланта постоји у 33% села, у западној Србији у 27% села, а у југоисточној Србији у 20% села. Ни друге услуге нису доступне у довољној мери – образовне услуге, услуге социјалне заштите, услуге које јачају економски потенцијал становништва, информационо-комуникационе технологије, сервиси подршке за дуготрајну негу старијих и оне од значаја за социокултурну партиципацију. Последично, економски и креативни потенцијал жена на селу није довољно искоришћен, док су оне саме изложене високом степену економске, физичке и социјалне несигурности, као и насиљу у породичним и партнерским односима. Врло често су дискриминисане по више основа, као што су доб, етницитет и инвалидитет. У посебно тешком положају су припаднице маргинализованих група – Ромкиње, старије жене, жене са инвалидитетом и неписмене жене. Узроци су у тврдо укоревљеним патријархалним родним улогама и стереотипима, као и у недовољној брзи државе о овој групи становништва.

Стратегија пољопривреде и руралног развоја Републике Србије за период 2014–2024. године даје приказ стања родне равноправности у руралним подручјима, и то у домену економског учешћа међу руралном популацијом. Међу женама је мање учешће активних лица, мање запослених и мање оних које раде ван пољопривреде, него међу мушкарцима. Из перспективе регионалних разлика уочава се да је у АП Војводини незнатно мање учешће незапослених лица међу женама него међу мушкарцима, што не значи и да је њихов економски положај бољи, будући да су мање од мушкараца запослене у непољопривредном сектору, мање ангазоване у пољопривреди и у изразито већем броју неактивне. Знатно је неповољнији положај жена у јужној и источној Србији, где су родне разлике посебно снажно испољене у свим сегментима тржишта рада.

У Предлогу националног програма руралног развоја Републике Србије за период 2015–2020. године, у оквиру предвиђених мера у критеријумима селекције, предност се даје предузетницама, односно женама носитељкама пољопривредног газдинства, с обзиром на податке који указују на испољавање родне неједнакости кроз неравнотежу у обављању руководећих и извршних послова на газдинству (удео жена носитељки газдинства, на чије име се води газдинство, је свега око 17%, а још је ниже њихово учешће у својству управника/управница, односно доносиоца/доносиољки одлука у погледу организовања пољопривредне производње на газдинству (16%) и стално запослене радне снаге на газдинству (14,8%); највећи удео неформално ангазоване радне снаге у обављању пољопривредних послова такође чине жене – 63%.

1.4. Родна равноправност у систему формалног образовања и васпитања

У погледу родне равноправности, област образовања је неопходно посматрати са више аспеката:

1. Родна равноправност у погледу приступа образовању

У Републици Србији је девојчицама и дечацима, девојкама и младићима, женама и мушкарцима, обезбеђен једнак приступ образовању на свим нивоима. Не постоје разлике у школама и школским предметима у погледу доступности девојчицама и дечацима. Спровођење концепције једнаке доступности у образовању у протеклих 50 година довело је до тога да не постоји разлика у стопи уписа девојчица (98%) и дечака (98,4%) у основну школу. Разлике у доступности средњег образовања између девојчица и дечака не постоје у погледу средње стручне спреме, али је сам избор занимања често руковођен традиционалним поделама на мушка и женска занимања. Међу ученицима/ученицама који/е завршавају средње четворогодишње опште образовање (гимназије) више је девојчица (58%) него дечака (42%). Такође, девојчице су у већини међу ученицима/ученицама који завршавају средње стручне четворогодишње школе (52% девојчица према 48% дечака). Дечаци су бројнији у подручјима образовања: електротехника, машинство и обрада метала, геодезија и грађевинарство, саобраћај, шумарство и обрада дрвета и геологија и рударство. Међу дипломираним студентима/студенткињама у 2012. години жене чине више од половине у подручјима образовања: образовање (87%), здравство и социјална заштита (73%), уметност и хуманистичке науке (71%) и друштвене науке, пословање и право (61%). Мушкарци чине већину свих дипломираних у подручјима образовања: техника, производња и грађевинарство (65%), природне науке, математика и информатика (54%), пољопривреда и ветерина (54%) и услуге (51%). Традиционализам у односу на родне улоге условљава већу техничку неписменост жена, што их касније додатно маргинализује на тржишту рада.

Високе школе и факултете уписују и завршавају већински жене. Међу уписаним студентима/студенткињама има 56% жена, а међу дипломираним 58% (подаци за 2012. годину). У 2012. години докторирало је више мушкараца (52%) него жена (48%).

Приступ образовању је отежан деци, посебно девојчицама из маргинализованих група (као што су сиромашни, Роми, деца са инвалидитетом, деца у сеоским подручјима).

У погледу нивоа образованости одраслих, скоро 10% жена и око 4% мушкараца који живе у градским насељима су без основне школе или имају непотпуну основну школу. У насељима типа „остало” преко 30% жена и око 17% мушкараца није никада ишло у школу или има непотпуну основну школу.

2. Образовање за родну равноправност, културу људских права и поштовања и уважавања различитости је у циљу унапређења комуникације међу половима, превенције дискриминације и промене родних стереотипа и патријархалних културних образаца.

Тренутно су људска права и недискриминација предмет наставе једино грађанског васпитања, а заправо треба да постоје у скоро свим предметима кроз курикуларни садржај.

3. Родна осетљивост у свим сегментима образовног процеса

Ово подразумева третман девојчица и дечака, девојака и младића у складу са њиховим специфичним потребама, употребу родно осетљивог језика у школама и на факултетима, родно осетљив садржај уџбеника, родно осетљив садржај предмета, коришћење родно осетљивог језика, елиминацију родних стереотипа и предрасуда и укључивање женског доприноса науци, култури и уметности у садржаје предмета. Тренутно, образовни процес у Републици Србији није родно осетљив.

Анализа програма у реализацији наставе грађанског васпитања, урађена 2010. године уз подршку Управе за родну равноправност Министарства рада, запошљавања и социјалне заштите, показала је да и наставници и наставнице, и ученици и ученице, имају изграђене родне стереотипе, а програм је конципиран из перспективе родне неутралности.

Академски студијски програми друштвено-хуманистичких наука, ван Центара за интердисциплинарне и мултидисциплинарне студије, нису родно осетљиви и не садрже предмете који на интердисциплинаран начин укључују увођење родне перспективе у поједине наставне садржаје (на пример, родно одговорно буџетирање у студије економије).

4. *Равноправан положај жена и мушкараца на раду и учешће у одлучивању и управљању*

Ово подразумева једнак третман у погледу услова запошљавања, стручног усавршавања, напредовања, висине зараде, итд. у раду без дискриминације по било којој основи, као и једнака права жена да буду на управљачким позицијама. Ово подразумева и сразмеран број директорки/директора у односу на број запослених жена и мушкараца у образовним установама и настојање да у школским и управним одборима образовних установа буде бар 30% жена. Тренутно је у основним и средњим школама запослено укупно 72.657 жена и 29.814 мушкараца, од чега је 695 директорки, а 924 директора. Међу васпитачима/васпитачицама је 95,5% жена, у основним школама међу наставним особљем је 71,8% жена, а на факултетима међу предавачима/предавачицама је 29,4% жена. На челу свих наших универзитета до сада је било само шест ректорки (у Београду и Новом Саду). На челу Српске академије наука и уметности никада није била жена, а међу њеним члановима/чланицама има их само 6%.

С обзиром на то да је родна равноправност мултисекторско питање, оно захтева приступ и улазак и кроз неформалне облике образовања.

У области образовања, и то у циљу унапређења родне равноправности и побољшања положаја жена, постигнути су значајни резултати у протеклих двадесет година, од 1990-их у области неформалног образовања, а после 2000. године и у области формалног/универзитетског образовања захваљујући *женским/родним студијама*. Кроз Центар за женске студије у Београду, удружење Женске студије и стваралаштво у Новом Саду, центре у Нишу и у другим градовима Републике Србије, прошло је неколико хиљада полазника/полазница, учествовало је више од 200 предавача/предавачица из земље и иностранства. Полазници/полазнице су углавном били/е студенти/студенткиње универзитета, али и наставници/наставнице, активисти/активисткиње, као и припадници/припаднице маргинализованих група (Роми/Ромкиње) и др.

Од 2000. године на неким факултетима Универзитета у Београду и Новом Саду уводе се додипломски (изборни) и последипломски (мастер и докторски) програми

студија рода. Тако је на Факултету политичких наука Универзитета у Београду, у оквиру додипломског програма, уведен изборни предмет *Женске студије/Студије рода*, који је годишње слушао и до 50 студената/студенткиња. Од 2006/2007. школске године на истом факултету уведен је мастер програм *Студије рода*, који је похађало у просеку 12 студената/студенткиња годишње, који/е су успешно завршили/е студије или су у завршној фази писања мастер рада. Такође, и полазници/полазнице других мастер програма на истом факултету (студије медија, социјалног рада) у великом броју (до 25 годишње) се опредељују за неке изборне предмете са мастер програма Студије рода. На факултету постоји и додипломски неакредитовани програм Центра за женске студије.

На Универзитету у Новом Саду АЦИМСИ (Асоцијација центара за интердисциплинарне и мултидисциплинарне студије и истраживања) Центар за родне студије постоји од 2003. године као акредитовани постдипломски програм са интердисциплинарним приступом у истраживању и интегрисањем родно осетљивог приступа у проучавању у оквиру друштвено-хуманистичких наука. Оне доприносе промени академске парадигме, преиспитивању устаљених начина мишљења, патријархалних културних образаца и увођењу димензије рода и у друге области попут законодавне, друштвене, уметничке и језичке праксе. До данас је на Родним студијама одбрањено десет докторских дисертација, шест магистарских теза, два специјалистичка и 24 мастер рада. Поред наставе, Родне студије воде и истраживачке пројекте, а активно су присутне у локалним заједницама широм Аутономне покрајине Војводина; доприносе оспособљавању локалних механизма за родну равноправност, што представља огроман људски потенцијал на који се можемо ослонити у смислу едукација на свим нивоима, посебно пошто је један број дипломираних доктораната/докторанткиња из редова маргинализованих и вишеструко дискриминисаних група (националне мањине, Роми/Ромкиње и др.). Институционализација родних студија на универзитетима до сада није праћена одговарајућом подршком државе у погледу обезбеђења инфраструктуре, истраживања, издаваштва и стипендија.

Имајући у виду кључну улогу коју образовање и васпитање имају у отклањању родних стереотипа и предрасуда, потребна је ефикаснија државна интервенција ради обезбеђења родно осетљивих наставних програма и садржаја у формалном образовању на свим нивоима, као и ради спровођења политике једнаких могућности у образовним институцијама свих нивоа.

1.5. Насиље над женама

У патријархалном друштву, у коме су различите родне улоге намењене мушкарцима и женама, а улоге и особине мушкараца су привилеговане, жене и девојчице су чешће и озбиљније од мушкараца и дечака погођене различитим облицима родно заснованог насиља. Насиље над женама је најчешћи облик кршења женских људских права. Препознавајући структурну природу насиља над женама као родно заснованог насиља и облика дискриминације жена, Република Србија је прихватила међународне и регионалне стандарде родне равноправности који указују на то да је постизање *de jure* и *de facto* равноправности између жена и мушкараца кључни елемент у превенцији насиља над женама.

У Републици Србији девојчице и жене су још увек често изложене озбиљним облицима насиља као што су насиље у породичним и партнерским односима, сексуално узнемиравање, силовање и прогањање. Подаци показују да је свака друга жена у Републици Србији доживела неки облик физичког насиља (46,1%), а свака трећа физички напад од неког члана породице (30,6%). Најчешћи починиоци економског (50,6%), психолошког (58%) и физичког (71,7%) насиља су партнер, односно муж жртве. Најчешћи облик насиља у породичним и партнерским односима је психолошко насиље, затим физичко и економско насиље. Трећина жена је искусила неки облик или комбинацију различитих облика насиља. Најозбиљнији случајеви физичког насиља над женама су извршени од стране мушкарца (96%). У 2013. години мушкарци (1.451) су чинили 95% свих осуђених пунолетних лица за кривично дело насиља у породици.

Од 2000. године Република Србија је усвојила низ одредби, стратешких докумената и протокола поступања надлежних државних органа у циљу спречавања и отклањања родно заснованог насиља. У сарадњи са женским групама и удружењима дефинисани су приоритети интервенције у Националној стратегији за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности (2010–2015) и у Националној стратегији за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима (2011–2015).

Унапређен је нормативни и стратешки оквир за спречавање и отклањање насиља над женама. Усвојен је Општи протокол о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и партнерским односима (2011), а усвојена су и четири посебна протокола у области унутрашњих послова, социјалне заштите, здравља и правде. Спровode се обуке полицијских службеника/службеница, судија и тужилаца/тужитељки о примени законских решења, обуке новинара/новинарки о родно осетљивом извештавању о случајевима насиља над женама, као и обуке запослених у професионалним службама подршке на локалном нивоу за примену сета протокола, повезивање и координисану акцију. Формирана је мрежа сигурних кућа/прихваталишта у 14 градова којима координирају центри за социјални рад и женска удружења, а 14 локалних самоуправа и 16 београдских општина пружају бесплатну правну помоћ женама које су преживеле насиље. Формирана је Национална мрежа за третман починилаца насиља у породици. На нивоу Аутономне покрајине Војводина, 2008. године је усвојена Стратегија за заштиту од насиља у породици и других облика родно заснованог насиља за период од 2008. до 2012. године („Службени лист АПВ”, број 20/2008), а 2014. године Одлука о Програму за заштиту жена од насиља у породици и у партнерским односима и других облика родно заснованог насиља за период од 2015. до 2020. године.

Упркос евидентном напретку који је Република Србија постигла у успостављању нормативног, стратешког и институционалног одговора на насиље над женама, овај вид насиља је и даље широко распрострањен. Према подацима прве Националне студије о друштвеном проблему сексуалног злостављања деце и младих, коју је 2015. године реализовао Инцест Траума Центар уз сарадњу са Министарством просвете, науке и технолошког развоја, девојчице су знатно чешће него дечаци жртве сексуалног злостављања само зато што су женског пола. Од петоро деце која искусе сексуално злостављање четири су девојчице, а један је дечак.

Током 2014. године у породично-партнерском односу убијено је 27 жена, а према подацима Мреже жена против насиља, изнетих током Кампање 16 дана активизма против насиља над женама, од 1. јануара до 24. новембра 2015. године у породично- партнерском контексту убијене су 32 жене. Одбор за људска и мањинска права и равноправност полова Народне скупштине је 26. маја 2015. године својим закључком изразио „забринутост и потребу за предузимањем хитних мера од стране свих надлежних државних органа и институција и стриктног поштовања важећих прописа и протокола у овој области”. Одбор је упутио апел надлежним министарствима да што хитније приступе „потребним изменама прописа у области кривичног и породичног права, родне равноправности и унутрашњих послова, уз консултације са удружењима”. Одбор је оценио да „насиље над женама и породично насиље у великом делу проистичу из постојећих стереотипа о родно заснованим улогама жена и мушкараца, због чега је неопходно да сви органи и институције, укључујући систем образовања и медије, предузимају мере у циљу подизања свести о недозвољености насиља над женама и породичног насиља”.

1.6. Родна равноправност у медијској сфери

Уклањање родних стереотипа у средствима јавног информисања и промоција родне равноправности утврђен је као један од стратешких циљева претходне Националне стратегије за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности. Етички кодекс новинара Србије обавезује новинаре и новинарке да у јавном извештавању избегавају дискриминацију засновану, између осталог, на раси, полу, старости и сексуалном опредељењу.

Ипак, напори учињени у протеклом периоду нису довели до напретка у погледу родно осетљивог извештавања и недискриминаторског приказивања жена у јавним гласилима. Етички кодекс новинара Србије се недовољно поштује. Медији и даље исказују и подстичу патријархалне културне обрасце и стереотипизирани родне улоге жена и мушкараца. Сексизам је присутан у медијском говору, посебно ако је реч о приказивању жена које се налазе на функцијама и позицијама одлучивања у политичкој, јавној и привредној сфери. Случајеви насиља у породици и унутар партнерских односа се често приказују на сензационалистички начин, додатно виктимизирајући жене и девојчице жртве насиља. У комерцијалним медијима преовладава омаловажавајуће и порнографско приказивање жена као објеката сексуалне жеље или објеката за гледање. Мало је медија који користе родно осетљив језик и на тај начин додатно чине жене невидљивим у јавности. Тзв. „женски медији” се углавном баве проблемима у вези са физичким изгледом и појавом жене, а женама се обраћају као домаћицама.

Поред тога, медији ретко приказују достигнућа жена у јавном и политичком животу, економији, предузетништву, науци, образовању и другим областима стваралаштва. Ретко се говори о доприносу жена економском и друштвеном развоју. Жене су ређе од мушкараца присутне у вестима и ређе се интервјуишу или питају за мишљење. Поједине категорије жена су скоро у потпуности медијски „невидљиве” (Ромкиње, жене са инвалидитетом, жене другачије сексуалне оријентације, припаднице мањинских националних група, старије жене, жене на селу). Све ово доприноси опстајању патријархалног родног режима и родних стереотипа који подстичу родно засновану дискриминацију.

С друге стране, иако нема прецизних података о потпуној структури запослених у медијима, видљиво је да су жене постале већина у новинарству. Ипак, оне се и овде срећу са феноменом „стакленог плафона”⁸ у напредовању: све је више жена које се баве новинарством, али су на уредничким и руководећим положајима и даље претежно мушкарци.

1.7. Увођење родне равноправности у јавне политике и програме

Усвајањем Националне стратегије за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности (2010–2015), Република Србија се определила за увођење усклађене политике у циљу интегрисања родне равноправности у све области деловања институција система. Највише је урађено у погледу унапређења родно осетљиве статистике. У сарадњи са Европским институтом за родну равноправност у току је израда Индекса родне равноправности⁹, који треба да буде мерни инструмент за утврђивање стања положаја жена и мушкараца и родне равноправности у Републици Србији.

Најсистематичнији рад на увођењу родне равноправности у јавне политике остварен је у оквиру Покрајинске владе и њиме координира Покрајински секретаријат за привреду, запошљавање и равноправност полова у сарадњи са Покрајинским секретаријатом за финансије¹⁰.

На националном и локалном нивоу спроводе се активности у циљу увођења родно одговорног буџетирања. Увођење програмског буџета пружа значајне могућности за интегрисање родног буџетирања у редован буџетски процес. Програмски буџет, предвиђен Законом о буџетском систему („Службени гласник РС”, бр. 54/09, 73/10, 101/10, 101/11, 93/12, 62/13, 63/13 – испр. и 108/13) садржи програме и активности корисника буџетских средстава који се спроводе са циљем ефикасног управљања средствима по предложеним програмима. Тиме су се створили предуслови за примену родно одговорног буџетирања. Координационо тело за родну равноправност и Министарство финансија, уз подршку UNWOMENa, спроводе кораке ка постепеном увођењу родне перспективе у буџет Републике Србије.

Занемарена је примена осталих техника и алата за увођење родне равноправности у јавне политике, као што су родна анализа закона, политика и програма, доследна употреба родно осетљивог језика и прикупљање и евидентирање родно разврстаних података.

Многе установе и организације које обављају јавна овлашћења, јавна предузећа и привредна друштва не прикупљају и не евидентирају родно разврстане податке, на шта их

---

⁸ Под изразом „стаклени плафон” подразумевају се невидљиве препреке које спречавају жене у достизању челних и руководећих позиција у пословној хијерархији, као и у достизању виших позиција моћи у јавном и политичком животу. Стаклени плафон је резултат неравноправности жена и мушкараца који се огледа кроз укорењене стереотипе о мушким и женским улогама у друштву, сегрегацију занимања по полу, потешкоће жена у усклађивању пословних и приватних обавеза и веће учествовање жена у неплаћеним пословима (око старања о домаћинству, деци и другим члановима/чланицама породице)

⁹ Индекс родне равноправности ће бити направљен по узору на Европски индекс родне равноправности и садржаће домене који се односе на рад, новац, знање, време, моћ, здравље, неравноправност и насиље.

¹⁰ Због постигнутих резултата у оквиру ове родно буџетске иницијативе, рад Покрајинског секретаријата је препознат као пример добре праксе од стране Уједињених нација и као такав је уврштен у глобалну збирку добрих пракси у остваривању Миленијумских циљева развоја.

обавезује Закон о равноправности полова („Службени гласник РС”, број 104/09). Због тога је, примера ради, тешко доћи до података о полној структури чланова/чланица управних и надзорних одбора (нпр. у институцијама културе, медијима, спортским савезима и удружењима). Приликом креирања политика органи јавне власти се не ослањају у довољној мери на родно осетљиву евиденцију и статистику. Не спроводе се анализе о утицају јавних политика на положај жена и мушкараца; не прикупљају се ни родно осетљиви подаци о примени посебних мера за унапређивање положаја рањивих група, што отежава мерење учинака политика и мера у области родне равноправности.

Политике дефинисане у стратешким, планским и другим документима по правилу нису родно осетљиве. Уколико формално циљају на унапређивање родне равноправности, то чине уграђивањем посебне „женске” компоненте кроз формулацију посебних делова, програма или мера за жене и девојчице, или додавањем „компоненте родне равноправности”. Родна равноправност није препозната као питање развоја.

1.8. Институционални механизми родне равноправности

Република Србија је формирала механизме родне равноправности на свим нивоима власти: законодавне, извршне, као и независне надзорне механизме на националном, покрајинском и локалном нивоу. На националном нивоу формиран су Одбор за људска и мањинска права и равноправност полова као стално радно тело Народне скупштине (од 2003. године), Савет за равноправност полова (од 2004. године), Управа за родну равноправност (Управа је основана 2007. године као Сектор за родну равноправност у оквиру Министарства рада и социјалне политике, да би, 2008. године прерасла у Управу), коју је заменио Одсек за унапређење родне равноправности у оквиру Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања (2014. године). Координационо тело за родну равноправност, основано је од стране Владе 30. октобра 2014. године са задатком разматрања свих питања и координисања рада органа државне управе у вези са родном равноправношћу. Заштитник грађана^[2] и Повереник за заштиту равноправности (формиран Законом о забрани дискриминације) такође се баве питањима родне равноправности, у оквирима својих надлежности.

Ради спровођења Националног акционог плана за примену Резолуције 1325 Савета безбедности Уједињених нација „Жене, мир и безбедност” у Републици Србији (2010–2015) (у даљем тексту: Национални акциони план) у Републици Србији формирана су четири институционална тела и то: Политички савет Владе Републике Србије за спровођење Националног акционог плана, Мултисекторско координационо тело Владе Републике Србије за спровођење Националног акционог плана, Аналитичке групе и истраживачки тимови за праћење, анализу и извештавање о спровођењу тог плана у надлежним органима државне управе и Комисија Народне скупштине Републике Србије за праћење спровођења Националног акционог плана.

Такође, Националним акционим планом предвиђени су и следећи механизми родне равноправности на нивоу појединих органа државне управе ради уградње родне перспективе: саветник/саветница за родну равноправност министра/директора, саветник/саветница за род команданата националних контингената у мултинационалним

---

^[2] Закон о заштитнику грађана („Службени гласник РС”, бр. 79/05 и 54/07)

операцијама, механизам колегијалне помоћи, „особе од поверења”, механизам за родно одговорну евиденцију кадрова и родно одговорне статистике и механизам родно одговорног буџетирања.

На нивоу АП Војводине формиран су Одбор за равноправност полова Скупштине Аутономне покрајине Војводина, Покрајински секретаријат за привреду, запошљавање и равноправност полова, Савет за родну равноправност и Завод за равноправност полова. У оквиру институције Покрајинског омбудсмана делује заменик/заменица Покрајинског омбудсмана за равноправност полова.

Највеће достигнуће представља подизање свести о постојању законске обавезе за јединице локалне самоуправе да се баве питањима родне равноправности. Повећано разумевање и свест о овој обавези могу се видети кроз оснивање локалних механизма, задуживање лица за родну равноправност и, у мањем броју, усвајање локалних акционих планова за родну равноправност. У унапређењу родне равноправности на локалном нивоу посебно значајну улогу има Стална конференција градова и општина путем обука, умрежавања и јачања капацитета локалних механизма за родну равноправност. Истраживање „Подршка локалним самоуправама у Србији у процесу европских интеграција”, које је урадио Институт за социолошка истраживања крајем 2014. године, показало је напредак у броју основаних локалних механизма за родну равноправност, и то: у односу на 2010. годину пораст са 53,2% на 90% општина, а у броју лица задужених за родну равноправност пораст са 32% на 71,2%. Остварен је минималан помак у разумевању родне равноправности не само као женске теме, већ као питања развоја.

Иако је пораст у броју механизма родне равноправности на локалном нивоу значајан, и даље постоје бројни изазови: улога ових тела није јасна, нису свуда активна и не остварују утицај. Лица се задужују за ову област на волонтерској бази, немају јасан опис послова које треба да обављају и врло ретко су на управљачким и утицајним позицијама у структури.

Мноштво нових закона и пре свега рационализација јавног сектора одразиће се на постављање приоритета у локалним самоуправама. То може бити предност, јер се родна равноправност може наћи високо на тој листи, или недостатак, уколико ова тема остане без ресурса. Ограничени ресурси и недовољна подршка политичких актера највећа су препрека раду ових механизма на свим нивоима.

1.9. Вишеструка дискриминација и рањиве групе

Припадници и припаднице рањивих група често доживљавају дискриминацију истовремено на основу више различитих личних својстава (као што су пол, доб, инвалидитет, национална припадност, брачни статус, здравствено стање, сексуална оријентација и др.). У случају вишеструке дискриминације вишеструки идентитети појединаца толико се међусобно испреплићу да се не могу посматрати издвојено. Овде пол и род, као основи дискриминације, имају посебну улогу, с обзиром на то да су жене које припадају рањивим групама (Ромкиње, особе са инвалидитетом, националне мањине, ЛГБТИ особе и друге групе), у многим областима изложеније дискриминацији и социјалној искључености него мушки припадници тих група.

Пракса Повереника за заштиту равноправности показује да је вишеструка дискриминација најприсутнија у односу на жене због њиховог пола и брачног и породичног статуса, и то у поступку запошљавања и на радном месту¹¹. Стратегијом превенције и заштите од дискриминације из 2013. године утврђено је да су дискриминацији и дискриминаторском поступању више изложене особе и групе: по основу припадности националним мањинама, жене, ЛГБТИ особе, особе са инвалидитетом, старије особе, деца, избеглице, интерно расељена лица и друге угрожене мигрантске групе, на основу верске припадности и лица чије здравствено стање може бити основ дискриминације. Национална стратегија запошљавања за период 2011–2020. године утврђује следеће посебно осетљиве друштвене групе на тржишту рада Републике Србије: Роми, избеглице и интерно расељена лица, особе са инвалидитетом, сеоско становништво (посебно сеоско становништво које не поседује земљу и сеоско становништво у југоисточној Србији), необразоване особе, жене, млади (15–24) и старија лица (50–64), дугорочно незапослени, самохрани родитељи, корисници/кориснице новчане социјалне помоћи, деца без родитељског старања, жртве трговине људима и сл. Стратегија за смањење сиромаштва у Србији из 2003. године као осетљиве друштвене групе означава: особе са инвалидитетом, децу, младе, жене, старије преко 65 година, припаднике/припаднице ромске мањине, необразоване, незапослене, избегла и интерно расељена лица и становништво у сеоским подручјима.

Дискриминација лица по основу два или више личних својстава (вишеструка или укрштена дискриминација) је описана Законом о забрани дискриминације као тежак облик дискриминације (члан 13. тачка 5), јер су негативне последице које изазива много веће.

1.10. Анализа снага, слабости, прилика и претњи

Следећа анализа снага, слабости, прилика и претњи (ССПП, енг. *SWOT*) даје пресек основних информација о тренутном стању родне равноправности и утврђује кључне проблеме на које се одговара овом Стратегијом.

Снаге:	Слабости:
<ul style="list-style-type: none"> - држава је Уставом и међународним уговорима обавезна да води политику једнаких могућности и примењује посебне мере ради спречавања и отклањања дискриминације; - развијен антидискриминациони нормативни оквир и прописи у вези са родном равноправношћу и заштитом од дискриминације, укључујући и насиље над женама; - достигнућа Националне стратегије за побољшање положаја жена 2010–2015 у погледу веће политичке 	<ul style="list-style-type: none"> - недовољна законодавна реформа и недостатак подзаконских аката; - ограничена хоризонтална и вертикална ефективност примене Акционог плана 2010–2015; - велика раширеност родних стереотипа и предрасуда, чак и међу носиоцима/носиоцама јавне власти и у наставним материјалима и уџбеницима; - формални васпитно-образовни процес, наставни програми и садржаји нису родно осетљиви;

¹¹ Повереник за заштиту равноправности (2015). *Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2014. годину*, Београд: Повереник за заштиту равноправности, стр. 105, <http://www.ravnopravnost.gov.rs/sr/visestruka-diskriminacija>

<p>партиципације жена, унапређења законодавства, протокола поступања у случајевима насиља у породици, повећане свести јавности о родним питањима и насиљу над женама;</p> <ul style="list-style-type: none"> - многи стратешки документи садрже посебне мере за побољшање положаја жена и унапређење родне равноправности; - усвојена посебна Национална стратегија за отклањање насиља у породици и у партнерским односима и посебни протоколи државних органа за поступање у случају насиља у породици; - пораст свести о значају родне равноправности за развој економије и друштва у целини; - институционални механизми родне равноправности установљени на националном, покрајинском и локалном нивоу; - успостављени законски механизми за заштиту од дискриминације; - повећано учешће жена у скупштинама на националном, покрајинском и локалном нивоу; - примењују се посебне мере у области запошљавања, samozapošljavanja и предузетништва жена, укључујући рањиве групе; - добри резултати пилот пројеката за родно одговорно буџетирање; - покренута родно буџетска иницијатива на националном и покрајинском нивоу; - родно осетљива статистика у многим областима; - развијене родне студије на универзитету; - развијена мрежа женских и других удружења. 	<ul style="list-style-type: none"> - жене су изложене дискриминацији у свим сферама јавног живота, нарочито у области запошљавања и на тржишту рада, у приступу положајима одлучивања и напредовању на послу; - сексизам у медијима и у јавном оглашавању; - неповољан положај жена које припадају рањивим групама (младе, старије, Ромкиње, жене са инвалидитетом, жене на селу, труднице, жене које трпе насиље у породици, самохране мајке, незапослене и необразоване жене и др.) и које су нарочито изложене вишеструкој дискриминацији; - јавност је, а посебно рањиве групе, недовољно упозната са механизмима заштите од дискриминације; - недовољна буџетска подршка институционалним механизмима и политикама родне равноправности; - повећан број жена које су убили њихови мужеви или партнери; - мали број жена у извршним органима власти на свим нивоима; - мали број жена власница предузећа и жена на управљачким функцијама, укључујући одборе директора; - жене из рањивих група имају ограничен приступ здравственој заштити; - Конвенција о елиминацији свих облика дискриминације жена се не примењује непосредно у судским поступцима; - велике регионалне разлике у погледу утицаја патријархалне средине на положај жена; - непризната економија старања; - недовољни људски, технички и финансијски ресурси националног механизма за родну равноправност; - непостојање јасних смерница рада за локалне механизме за родну равноправност;
--	---

	<ul style="list-style-type: none"> – недовољно знање и капацитети за спровођење ових и других стратегија чији је циљ елиминисање дискриминације жена, посебно припадница рањивих група; – недостатак инструментата размене добрих пракси; – недовољно учешће мушкараца у формулисању и примени Акционог плана; – регионалне разлике.
<p>Прилике:</p> <ul style="list-style-type: none"> – интеграција у ЕУ; – укључивање у фондове ЕУ; – сарадња са Европским институтом за родну равноправност; – јака политичка воља да се спроводи политика једнаких могућности и побољша положај жена; – развијена Женска парламентарна мрежа; – знање и креативни потенцијал жена као допринос економском и друштвеном развоју; – утврђене смернице и контролне листе за поштовање родне равноправности за доносиоце/доносиоце одлука у државној управи; – успостављање система ефикасне сарадње и партнерства са женским групама и цивилним друштвом; – развијена мрежа женских и других удружења; – развијен људски потенцијал и знање потребно за примену мера и активности у циљу унапређења родне равноправности; – родна равноправност као део наставног плана и програма стручне обуке државних службеника/службеница; – родне студије на универзитету; – подршка донатора и партнера, – међународна пракса као пример. 	<p>Претње:</p> <ul style="list-style-type: none"> – неповољно економско окружење, пораст незапослености, сиромаштва, задужености и успореног економског развоја; – растуће неједнакости и социјална искљученост; – могуће одсуство политичке воље да се спроводи политика родне равноправности као области која није приоритет деловања; – недовољна буџетска средства за подршку планираним мерама и активностима; – недостатак конзистентних и ефективних механизма координације, управљања и надзирања; – недовољна информисаност јавности и недовољно развијена јавна свест; – недовољно знање и слаб капацитет људских ресурса у државној управи; – непостојање координације активности између свих актера у државној управи у спровођењу планираних активности; – недовољно разумевање проблематике родне равноправности као питања развоја од стране доносиоца одлука у државној управи.

2. УТВРЂИВАЊЕ ПРОБЛЕМА

Стратегија родне равноправности је усмерена на успостављање пуне равноправности жена и мушкараца у свим областима јавног и приватног живота. Идентификовано је да су узроци дискриминације жена неравномеран однос моћи између жена и мушкараца заснован на подређеној улози коју жене имају у патријархалном родном режиму, те родни стереотипи и предрасуде. Одржавању оваквог родног режима и раширености дискриминације жена доприноси и постојање структуралне дискриминације. Јавност је недовољно упозната са узроцима и последицама родно засноване дискриминације, као и о специфичностима положаја рањивих група.

Ситуациона анализа родне равноправности је показала да су последице дискриминације тешке и доводе до маргинализације жена, а нарочито припадница рањивих група (Ромкиња, жена са инвалидитетом, самохраних мајки, сиромашних жена, жена на селу, трудница, старијих изнад 65 година, младих, незапослених, жена које трпе насиље у породици, припадница националних и етничких мањина, ЛГБТ популације) и њихове искључености из друштва. Дискриминацијом жена се крши начело равноправности у обезбеђивању, поштовању и заштити људских права свих грађана и грађанки Републике Србије зајемчених међународним ратификованим документима, Уставом и законима. Дискриминација представља препреку равноправном учешћу жена у политичком, економском и културном животу, спутава даљи напредак друштва, негативно утиче на економију и отежава пун развој способности и креативног потенцијала жена. Родно заснована дискриминација доводи до феминизације сиромаштва и незапослености, насиља над женама и девојчицама, као и до отежаног приступа добрима, услугама и остваривању права.

Анализа кључног проблема и повезаних ризика заснива се на статистичким подацима, чињеницама и информацијама прикупљеним из истраживања, студија и анализа, извештаја органа државне управе, извештаја међународних уговорних тела УН, извештаја Европске комисије о напретку Србије, извештаја независних тела за заштиту људских права и равноправности, центара за женске/родне студије и информација до којих се дошло током консултација са јединицама локалне самоуправе, Сталном конференцијом градова и општина, женским групама и другим удружењима које делују у овој области.

Проблематика родно засноване дискриминације и положаја жена била је предмет интервенције државе кроз доношење Националне стратегије за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности и пратећег Акционог плана. Независна евалуација акционог плана примене овог Акционог плана је показала је да нису остварени задовољавајући резултати, те да постоји потреба за даљом интервенцијом Владе. Ова потреба проистиче и из Закључних запажања Комитета УН за елиминисање дискриминације жена у вези са Другим и Трећим периодичним извештајем о примени Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена. Доношење новог стратешког документа за побољшање положаја жена и унапређење родне равноправности и пратећег акционог плана утврђено је као приоритет Републике Србије у Националном програму усвајања тековина ЕУ (2014–2018. године), уз усвајање Стратегије за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима и усвајање новог закона који ће уредити област равноправности полова, као и јачање институционалних механизма за родну равноправност. Такође, доношење нове стратегије

предвиђено је и Акционим планом за примену Стратегије превенције и заштите од дискриминације.

Имајући у виду комплексне последице дискриминације жена, родних стеротипа и патријархалног наслеђа како на положај жена, тако и на положај, благостање и развој породице, друштва и државе, стране које имају интерес у спровођењу јавне политике дефинисане овом стратегијом су сви грађани и грађанке Републике Србије, а нарочито припаднице рањивих група. Родна равноправност се тиче свих жена и мушкараца, тиме и друштва у целини. Постизање *de jure* и *de facto* родне равноправности кључно је питање развоја друштва и унапређења друштвених односа.

3. ЦИЉЕВИ СТРАТЕГИЈЕ

Друштво у Републици Србији је одрживо друштво које укључује све и у коме ће бити достигнут висок квалитет свакодневног живота.

(Из Женске платформе за развој Србије 2014–2020, Палић, 2014)

Остварење овакве визије друштва у Републици Србији подразумева власништво над самим развојем, његовим циљевима, методама и резултатима. Родна равноправност је у основи одрживог развоја уз укљученост свих; крајњи циљ је побољшање квалитета живота грађана и грађанки. Родна равноправност је предуслов развоја и налази се у основи отклањања кључних развојних препрека Републике Србије, као што су неусаглашен демографски и економски развој, неадекватно коришћење људских ресурса, занемарен развој руралних подручја, неодговарајуће управљање природним ресурсима и угрожавање животне средине¹².

У периоду од 2016. до 2020. године фокус јавне политике ће бити усмерен на остваривање следећих стратешких циљева:

1. Промењени родни обрасци и унапређена култура родне равноправности:

- 1.1. Повећани капацитети и знање руководилица/руководитељки и запослених у органима јавне власти о родној равноправности.
- 1.2. Родно осетљиво формално образовање.
- 1.3. Развијање знања и видљивост академских резултата у области студија рода.
- 1.4. Повећан ниво свести јавности о значају родне равноправности.
- 1.5. Повећана сигурност жена од родно заснованог насиља у породици и у партнерским-односима.

2. Повећана равноправност жена и мушкараца применом политика и мера једнаких могућности:

- 2.1. Равноправно учешће жена и мушкараца у родитељству и економији старања.
- 2.2. Жене и мушкарци равноправно одлучују у јавном и политичком животу.
- 2.3. Побољшан економски положај жена и статус жена на тржишту рада.
- 2.4. Унапређена улога жена у систему безбедности.
- 2.5. Жене и мушкарци у руралним подручјима активно и равноправно доприносе развоју и имају равноправан приступ резултатима развоја.
- 2.6. Унапређен положај вишеструко дискриминисаних и рањивих група жена.
- 2.7. Побољшано здравље жена и равноправан приступ здравственим услугама.

---

¹² Из Женске платформе за развој Србије 2014–2020, Палић, 2014.

3. Системско увођење родне перспективе у доношење, спровођење и праћење јавних политика:

- 3.1. Успостављени функционални механизми за родну равноправност на свим нивоима.
- 3.2. Родна перспектива укључена у сва стратешка документа.
- 3.3. Родна анализа политика, програма и мера.
- 3.4. Родно осетљива статистика и евиденција.
- 3.5. Родно одговорно буџетирање.
- 3.6. Успостављени механизми сарадње са удружењима.
- 3.7. Успостављена међународна и регионална сарадња и размена добрих пракси.

Стратешки циљеви су усклађени са важећим документима јавних политика, међународним стандардима родне равноправности, постојећим правним оквиром и приоритетима Владе, дефинисаним у Националном програму за усвајање правних тековина ЕУ (2014–2018). У формулисању циљева пошло се од налаза и препорука Евалуације Акционог плана за примену Националне стратегије за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности (2010–2015). Узети су у обзир и стратешки циљеви дефинисани у Стратегији родне равноправности Савета Европе 2014–2017¹³, као и приоритети Европске уније у овој области утврђени Стратегијом за равноправност између жена и мушкараца 2010–2015¹⁴. У утврђивању стратешких циљева и мера ради унапређивања родне равноправности у Републици Србији узети су у обзир и закључци, предлози и сугестије дати током консултативних састанака у локалним срединама у процесу израде Стратегије.

У утврђивању стратешких циљева у периоду од 2016. до 2020. године Република Србија полази од следећих принципа:

1. поштовање људских права, достојанства и интегритета личности, као и уважавање различитости,
2. солидарност, правичност и једнаке могућности за све, без дискриминације по било којој основи,
3. подршка личном и друштвеном оснаживању жена, нарочито припадница рањивих група,
4. јавност и транспарентност у спровођењу мера и одговорност државе у постизању родне равноправности,

---

¹³ СМ(2013)136: (1) елиминисање родних стереотипа и сексизма, (2) спречавање и борба против насиља над женама, (3) јемчење једнаког приступа жена правди, (4) постизање уравнотеженог учешћа жена и мушкараца у политичком и јавном одлучивању и (5) постизање родне равноправности у свим политикама и мерама.

¹⁴ СОР(2010) 491: (1) једнака финансијска независност, (2) једнака зарада за исти посао и посао једнаке вредности, (3) равноправност у одлучивању, (4) достојанство, интегритет и укидање родно заснованог насиља, (5) хоризонтална питања везана за родне улоге, законодавство и механизме за управљање питањем родне равноправности.

5. заједнички ангажман жена и мушкараца и њихово партнерство у остваривању родне равноправности,
6. узимање у обзир економских, социјалних, административних, буџетских и других могућности,
7. континуираност планирања,
8. координација, сарадња и стратешко партнерство државног, пословног и цивилног сектора у постизању родне равноправности,
9. конзистентност и усклађеност са преузетим обавезама у процесу европских интеграција.

ОПШТИ СТРАТЕШКИ ЦИЉ 1:
**Промењени родни образци и унапређена култура родне
равноправности**

Основни кључ за промену родног режима и поштовања родне равноправности је отклањање негативних родних стереотипа и дискриминаторских пракси према женама и пракси које омогућују и репродукују неједнак однос моћи између жена и мушкараца. Ово укључује мењање родних образаца који почивају на стереотипима и предрасудама патријархалног друштва. Поред подизања свести јавности, посебна пажња ће се посветити едукацији носилаца/носителки политичких функција и руководилаца/руководитељки и запослених у органима јавне власти о родној равноправности. Васпитно-образовни процес на свим нивоима, од предшколског до образовања одраслих, мора да почива на позитивним вредностима којима друштво тежи. Стога је нужно да формално образовање постане родно осетљиво. Неопходно је отклањати и спречавати сексизам, сексистичко понашање и говор мржње у јавној и политичкој сфери, а, с друге стране, промовисати и подстицати родно осетљиво извештавање и афирмативно медијско представљање креативног потенцијала жена и њихових доприноса науци, уметности и другим облицима стваралаштва.

Унапређење родне равноправности, промена родних образаца и отклањање неравнотеже моћи између жена и мушкараца треба да допринесе и отклањању дискриминаторских пракси и родно заснованог насиља, укључујући насиље у породици и у партнерским односима. С тога овај општи стратешки циљ укључује и посебни циљ који се односи на повећање сигурности жена од овог облика насиља. Стратегија утврђује конкретне мере за промену родног режима који подстиче и оправдава дискриминацију и насиље над женама, док ће се конкретне мере и појединачне активности за спречавање и отклањање насиља над женама у породици и партнерским односима дефинисати у посебном стратешком документу који треба да се изради за период од 2016. до 2020. године.

Показатељ ефекта:	Почетна вредност: На основу прихватања, односно неприхватања тврдњи које укључују предрасуде о женама, 49% грађана и грађанки Републике Србије изражава наклоњеност идеји родне равноправности, 33% је амбивалентно, а 18% изражава негативан став према родној равноправности ¹⁵ .	Циљана вредност: Проценат грађана и грађанки Републике Србије наклоњен идеји родне равноправности је повећан за најмање 15 процентних поена, а проценат грађана и грађанки који имају негативан став према родној равноправности је смањен за најмање 10 процентних поена.	Извор верификације: Истраживање јавног мњења
	Базна година: 2014.	Година реализације општег циља: 2020.	

Посебан циљ 1.1:

Повећани капацитети и знање руководилица/руководитељки и запослених у органима јавне власти о родној равноправности

Ефективна и ефикасна примена политика једнаких могућности подразумева да се руководиоци/руководитељке и запослени/запослене у органима јавне власти који раде и управљају институцијама и примењују њихове политике не руководе родним стереотипима и предрасудама. Они/оне морају бити способни да разумеју узроке и препознају видове непосредне и посредне родно засноване дискриминације. Акти које доносе не смеју различито и/или штетно третирати жене или мушкарце; они морају узети у обзир специфичности њиховог положаја, као и специфичности положаја рањивих група.

Показатељ крајњег исхода:	Почетна вредност ¹⁶ : 80% руководилица/руководитељки и запослених у органима јавне власти не уочава да је неопходно постојање личног	Циљана вредност: Сви руководиоци/руководитељке и запослени/запослене у органима јавне власти способни су да препознају видове непосредне и посредне дискриминације	Извор верификације: Истраживање односа руководилица/руководитељки и запослених у органима јавне власти према
---------------------------	--	---	---

¹⁵ Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и Ipsos Strategic Marketing. (2014). *Истраживање: Родна равноправност у Србији*.

¹⁶ Ipsos Strategic Marketing, UNDP и Повереник за заштиту равноправности. (2013). *Истраживање: Однос представника органа јавне власти према дискриминацији у Србији*, Београд: Повереник за заштиту равноправности.

	<p>својства као основе неједнаког третмана да би се неки акт квалификовао као дискриминациони.</p> <p>22% руководилица/руководитељки и запослених у органима извршне и законодавне власти не зна да је дискриминација забрањена законом.</p> <p>49% руководилица/руководитељки и запослених у органима јавне власти сматра да жене нису дискриминисане.</p>	<p>жена.</p>	<p>дискриминацији.</p>
	<p>Базна година: 2013.</p>	<p>Година реализације посебног циља: 2020.</p>	

Мере за реализацију циља:

- Подизање нивоа свести руководилица/руководитељки и запослених у органима јавне власти о узроцима, последицама и раширености дискриминације и вишеструке дискриминације жена путем редовне и обавезујуће обуке за људска права и родну равноправност, као и за комуникацију на принципима уважавања и поштовања различитости.
- Укључивање знања о људским правима, људским правима жена и родној равноправности у садржај за полагање државних испита државних службеника/службеница, судија, тужилаца/тужитељки и адвоката/адвокаткиња.
- Обезбеђивање да Конвенција о елиминацији свих облика дискриминације жена, Опциони протокол Конвенције, Опште препоруке Комитета за елиминацију свих облика дискриминације жена, гледишта Комитета по појединачним представкама и његова истрага, као и релевантно домаће законодавство, буду интегрални део правног образовања и обуке за све правнике/правнице, судије, тужиоце/тужитељке и адвокате/адвокаткиње како би се обезбедила директна примена Конвенције и тумачења националних правних одредби у складу са Конвенцијом.
- Обезбеђивање континуиране обуке правника/правница и других службеника/службеница на републичком, покрајинском и локалном нивоу са циљем превенције дискриминације (укључујући и вишеструку дискриминацију), посебно дискриминације жена, како би се обезбедило да се у прописима и другим општим

актима не нађу одредбе, односно решења која у пракси могу довести до дискриминације.

- Израда и примена етичких кодекса понашања за руководиоце/руководитељке и запослене у свим државним органима и институцијама, представничким телима и привредним субјектима, са циљем спречавања и санкционисања родно засноване дискриминације сексистичког говора и поступања.

Посебан циљ 1.2:

Родно осетљиво формално образовање

Комитет УН за елиминацију дискриминације жена је исказао забринутост због постојаности родних стереотипа у наставним материјалима и уџбеницима и препоручио Републици Србији да подигне ниво свести о важности образовања као људског права и као основе за оснаживање жена и девојчица¹⁷.

Показатељ ефекта:	Почетна вредност: Образовни програми и наставни садржаји на свим нивоима формалног образовања нису родно осетљиви.	Циљана вредност: Образовни програми и наставни садржаји на свим нивоима формалног образовања су родно осетљиви.	Извор верификације: Извештај Министарства просвете, науке и технолошког развоја.
	Базна година: 2015.	Година реализације општег циља: 2020.	

Мере за реализацију циља:

- Увођење обавезних родно осетљивих и антидискриминаторних образовних програма и наставних садржаја на свим нивоима образовања, укључивши образовање одраслих и образовање медијских професионалаца/професионалки.
- Ревизија наставних садржаја и уџбеника ради елиминисања родних стереотипа, дискриминаторних садржаја и дискриминаторског језика.
- Увођење образовања о сексуалном и репродуктивном здрављу и правима у складу са узрастом, укључујући и питања родних односа, родних улога, комуникације међу половима и одговорног сексуалног понашања, у наставне планове и програме основног и средњег образовања.
- Унапређивање компетенција запослених у образовању и васпитању путем увођења обавезних образовних програма о родној равноправности и укључивање садржаја о родној равноправности у испит за добијање лиценце за рад у школама/настави.

¹⁷ Закључна запажања Комитета за елиминисање дискриминације жена у вези са Другим и Трећим периодичним Извештајем о примени Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена (CEDAW/C/SRB/2–3), Препорука бр. 28.

- Увођење родно осетљивог језика у све наставне садржаје.
- Укључивање женског доприноса науци, култури и уметности у садржаје наставних предмета.

Посебан циљ 1.3:

Развијање знања и видљивост академских резултата у области студија рода

Измена родних образаца, али и увођење родне равноправности у јавне политике захтева континуирану производњу и промовисање валидно, академски верификованог знања. Због тога је потребно не само повећавати видљивост родних студија како би допринеле јачању људских ресурса у области родне равноправности, него радити и на унапређењу услова за производњу академског знања и његове промоције унутар академске заједнице.

Показатељ крајњег исхода:	Почетна вредност: Родне студије су институционализоване на универзитету уз мали број студената/студенткиња стипендираних из буџета; академски студијски програми друштвено – хуманистичких наука нису родно осетљиви.	Циљана вредност: Повећан број студената/студенткиња, научних радова, мастер и докторских радова у области студија рода	Извор верификације: Годишњи извештаји универзитетских установа.
	Базна година: 2015.	Година реализације посебног циља: 2020.	

Мере за реализацију циља:

- Унапређивање и подржавање родних студија као извора знања о родним односима у сврху развијања критичне масе људског потенцијала у овој области и обезбеђивања стручног усавршавања људских ресурса за спровођење и унапређивање политике једнаких могућности, родне равноправности и елиминисање родно засноване дискриминације; повећање видљивости родних студија.
- Јачање утицаја родних студија на ширу академску заједницу достигнућима у знању и истраживању; подстицање и подржавање интердисциплинарности у академским студијским програмима, увести нове предмете из родних студија на

универзитетима, обезбедити употребљивост знања и увести облике додатног усавршавања студената/студенткиња.

- Јачање утицаја родних студија на промену родних образаца и унапређивање културе родне равноправности.
- Подстицање и финансијски подржавање циљаних научних теоријских и емпиријских истраживања и пројеката у области родних студија, који ће допринети реализацији стратешких циљева утврђених овом стратегијом.
- Подстицање и подржавање студирања на специјалистичким, мастер и докторским студијама родних студија, нарочито припадница рањивих група; повећање броја студената и студенткиња специјалистичких, мастер и докторских студија који/е се финансирају из буџета.

Посебан циљ 1.4.

Повећан ниво свести јавности о значају родне равноправности

Јавно мњење у Србији још увек не препознаје у довољној мери значај родне равноправности за друштво у целини. Ова тема није довољно видљива у доминантном политичком дискурсу. Успешна примена Стратегије, мера и оперативних активности у области унапређивања родне равноправности подразумева да грађани и грађанке разумеју значај ове проблематике као кључног питања развоја. Већина грађана и грађанки се ослања на медије као извор информација о родној равноправности. Стога је неопходно унапређивати родно осетљиво медијско извештавање и отклањати сексизам и дискриминаторни говор у медијском простору.

Показатељ ефекта:	Почетна вредност: 56% грађанки и 53% грађана Републике Србије подржава политичке мере за побољшање родне равноправности ¹⁸ .	Циљана вредност: Проценат грађана и грађанки Републике Србије који подржавају политичке мере за побољшање родне равноправности је повећан за најмање 15 процентних поена.	Извор верификације: Истраживање јавног мњења.
	Базна година: 2014.	Година реализације општег циља: 2020.	

Мере за реализацију циља:

- Континуирано вођење медијских и информативних кампања о узроцима и последицама родно засноване дискриминације и механизмима заштите, укључујући и заштиту од вишеструке дискриминације, кампања за заговарање родне

¹⁸ Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и Ipsos Strategic Marketing. (2014). *Истраживање: Родна равноправност у Србији*.

равноправности и деконструкцију родних стереотипа и улога, уз промовисање примера добрих пракси.

- Подизање нивоа свести жена, а нарочито припадница рањивих група, о њиховим правима према Конвенцији о елиминацији свих облика дискриминације жена и поступцима према Опционом протоколу Конвенције.
- Информисање јавности о значају, циљевима и мерама из ове стратегије и редовно периодично извештавање о резултатима њеног спровођења.
- Израда одговарајућих образовних програма и обезбеђивање перманентне обуке новинара и новинарки, уредника и уредница и других професионалаца и професионалки који креирају медијске садржаје ради коришћења родно осетљивог језика и родно осетљивог извештавања, без предрасуда и против предрасуда, затим ради препознавања и избегавања сексизма у јавном говору, елиминисања сексистичког представљања жена и сензационалистичког извештавања у случајевима насиља над женама.
- Јавне кампање за развијање културе уважавања и поштовања различитости, са циљем отклањања сексизма и мизогиније, уз укључивање студената и студенткиња новинарства у вођење кампања.
- Доследна примена етичких новинарских кодекса и санкционисање случајева његовог кршења.
- Креирати мере како би се обезбедило да образовни и културни програми који се финансирају из јавних средстава доприносе заговарању родне равноправности и деконструкцији родних стереотипа и улога

Посебан циљ 1.5.

Повећана сигурност жена од родно заснованог насиља у породици и у партнерским односима

Раширеност свих видова насиља над женама, укључујући насиље у породици и у партнерским односима, захтева хитно настављање унапређења свеобухватног нормативног, политичког и институционалног оквира за његово спречавање и сузбијање. Оно укључује отпочињање новог циклуса стратешког планирања на националном нивоу за елиминацију насиља над женама путем усвајања новог националног стратешког документа за спречавање и отклањања насиља у породици и у партнерским односима за наредни средњорочни период. У оквиру Стратегије за родну равноправност активности ће бити подржане даљим унапређивањем система прикупљања и евидентирања података у овој области и редовним информисањем јавности о последицама и узроцима насиља над женама и ефектима примене мера превенције и заштите жртава.

Показатељ крајњег исхода:	Почетна вредност: Евалуациони извештај примене Националне	Циљана вредност: Усвојена национална стратешка документа за спречавање и сузбијање	Извор верификације: Влада.
---------------------------	--	---	-------------------------------

	стратегије за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима (2011–2015. године)	насиља над женама у породици и у партнерским односима за наредни средњорочни период (2016 –2020. године)	
	Базна година: 2016.	Година реализације посебног циља: 2016.	

Мере за реализацију циља:

- Унапређивање нормативног оквира система заштите од насиља у породици и у партнерским односима и других облика насиља над женама у складу са Конвенцијом Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици.
- Усвајање стратешких докумената за спречавање и сузбијање насиља над женама, укључујући насиље у породици и у партнерским односима (2016–2020. године), са посебним нагласком на положај и заштиту рањивих група жена, уз укључивање активног учешћа мушкараца у овом процесу.
- Доношење Закона о бесплатној правној помоћи.
- Успостављање јединственог и стандардизованог система прикупљања, евидентирања и размене података о свим облицима насиља над женама, водећи рачуна да подаци буду разврстани по врсти насиља и према односу између насилника и жртве, као и по основу друштвене рањивости; систем евидентирања треба да укључи све релевантне државне органе и институције, као и удружења које се баве сузбијањем насиља над женама и заштитом жртава.
- Смањено сензационалистичко извештавање о насиљу над женама и редовно и родно осетљиво информисање јавности о ефектима мера за спречавање и отклањање насиља над женама, механизмима заштите и изреченим санкцијама починиоцима, уз обезбеђивање да информације, статистика и подаци у овој области буду доступни јавности.

ОПШТИ СТРАТЕШКИ ЦИЉ 2:

Повећана равноправност жена и мушкараца применом политика и мера једнаких могућности

Остваривање родне равноправности и вођење политике једнаких могућности претпоставља дефинисање, усвајање и примену сета комплементарних родно осетљивих политика у свим областима јавног живота, укључујући унапређење нормативног и политичког оквира родне равноправности. У наредном периоду приоритетне области државне интервенције биће равномерна расподела родитељства и економије старања на жене и мушкарце, побољшање економског положаја жена, повећање учешћа жена у политичком и јавном животу, нарочито у органима извршне власти, промена положаја и улоге жена у области безбедности, побољшање здравља жена и побољшање положаја жена на селу.

Показатељ ефекта:	Почетна вредност: Резултати (величине) индекса родне равноправности у домену рада, новца, знања, времена, моћи и здравља.	Циљана вредност: Напредак у резултатима (величинама) индекса родне равноправности у домену рада, новца, знања, времена, моћи и здравља.	Извор верификације: Индекс родне равноправности.
	Базна година: 2016.	Година реализације општег циља: 2020.	

Посебан циљ 2.1.

Равноправно учешће жена и мушкараца у родитељству и економији старања

Родна равноправност као развојно питање има директне последице на демографски, економски и свеукупни друштвени развој. Тренутно је одговорност у породичним и партнерским односима неравноправно расподељена између мушкараца и жена, што има директне последице на квалитет свакодневног живота, као и на развојне потенцијале и допринос мушкараца и жена развоју. Област породице и бриге о деци је остала искључена из интервенција у јавним политикама, за разлику од образовања, запошљавања, политичког учешћа и сл. Дугорочни циљеви мера у овој области су смањена оптерећеност жена неплаћеним радом и економијом старања и унапређен квалитет живота жена (довољан број сати сна, бављење спортом и рекреацијом, време за целоживотно учење),

очекивано повећање природног прираштаја, повећање запослености жена и смањена дискриминација младих жена на тржишту рада.

Показатељ ефекта:	Почетна вредност: Величина индекса родне равноправности у домену времена.	Циљана вредност: Време проведено у неплаћеним пословима равномерноје распоређено између мушкараца и жена.	Извор верификације: Индекс родне равноправности.
	Базна година: 2016.	Година реализације општег циља: 2020.	Повећан број сервиса за нове и алтернативне услуге.

Мере за реализацију циља:

- Мотивисање и промовисање већег учешћа мушкараца у обављању неплаћених активности у партнерским и породичним односима.
- Промовисање равноправне улоге мушкарца у родитељству кроз унапређену едукацију о репродуктивном здрављу, као и повећано коришћење родитељског одсуства од стране очева.
- Подршка самохраним мајкама и очевима кроз системско решавање проблема неплаћања алиментације (нпр: иницијатива за успостављање алиментационог фонда и др); друге мере подршке у области становања, запошљавања, приступа услугама за бригу о деци.
- Подршка породицама са већим бројем деце.
- Смањена стопа абортуса, малолетничких трудноћа и малолетничких порођаја, посебно малолетничких трудноћа и порођаја девојчица и младих жена у ромским насељима.
- Креиране и доступне алтернативне и нове услуге за бригу о деци, о старим особама, болесним члановима/чланицама породице, особама са сметњама у развоју и другим особама које захтевају посебно старање, узимајући у обзир положај и потребе сиромашних жена и других рањивих група.
- Подршка младим мајкама и малолетним мајкама за наставак школовања и запошљавање посебно са акцентом на рањиве групе жена.

Посебан циљ 2.2.

Жене и мушкарци равноправно одлучују у јавном и политичком животу

Основни је предуслов демократије да жене и мушкарци имају једнаке могућности и равноправан приступ положајима моћи и одлучивања у свим областима јавног и политичког живота на свим нивоима, укључујући ниво извршне власти и области у којима су жене нарочито мало заступљене (економија, безбедност, енергетика, саобраћај, спорт и дипломатска служба).

Показатељ крајњег исхода:	Почетна вредност: У саставу Владе је 21% жена, у Покрајинској влади 16%; у многим извршним одборима општина и градова, као и у управним одборима јавних предузећа нема ниједне жене.	Циљана вредност: У саставу органа извршне власти на свим нивоима најмање је 40% жена.	Извор верификације: Статистика.
	Базна година: 2015.	Година реализације посебног циља: 2020.	

Мере за реализацију циља:

У погледу обезбеђења равноправног приступа представничким телима на свим нивоима:

- Прописати обавезну квоту од 40% за жене приликом избора за представничка тела на свим нивоима и створити услове за учешће жена припадница рањивих група применом посебних мера.
- Изменама закона осигурати да у случају промене носиоца мандата након избора, уколико је носилац мандата жена, замени је жена која је била следећа кандидаткиња на изборној листи.
- Обезбедити услове за рад форума жена у политичким странкама, уз стварање услова за равноправно учешће жена из рањивих група.
- Јачати Женску парламентарну мрежу и унапредити њен утицај установљаванем унутарпарламентарних процедура које ће омогућити консултације о питањима значајним за родну равноправност.
- Уградити родну равноправност међу посебна начела избора националних савета у Закону о изборима националних савета националних мањина, поштовати примену квоте од најмање 30% припадника мање заступљеног пола на кандидатским листама и поштовати расподелу мандата по редоследу на листи.

У погледу обезбеђења равноправног приступа у свим органима извршне власти на свим нивоима, као и у јавним предузећима, финансијским и другим институцијама:

- Прописати обавезне посебне мере и квоте за обезбеђење равноправног учешћа жена и мушкараца у свим органима извршне власти на националном, покрајинском и локалном нивоу.
- Утврдити и предузети посебне мере ради стварања услова већег учешћа жена на позицијама одлучивања у државним управама, јавним агенцијама и јавним предузећима.

У погледу обезбеђења равноправног приступа представничким, извршним и надзорним телима у областима у којима су жене нарочито мало заступљене, као што су економија, безбедност, енергетика и спорт:

- Формулисати и предузимати посебне мере за већу заступљеност жена у области безбедности, технолошког развоја, енергетике, инфраструктуре, саобраћаја, спорта и у другим областима у којима су недовољно присутне, као и у највишим нивоима дипломатске службе.
- Путем посебних мера створити услове за веће учешће жена у процесима креирања, примене и надзирања економске политике и политика развоја на свим нивоима и у свим фазама.
- Створити услове за равноправну заступљеност жена и мушкараца у државним делегацијама пред међународним и регионалним организацијама.

Посебан циљ 2.3:

Побољшан економски положај жена и статус жена на тржишту рада

Равноправно учешће жена и мушкараца у економији представља основу за одржив развој друштва. То претпоставља отклањање препрека за приступ жена запошљавању, напредовању на послу, стручном усавршавању и свим ресурсима без дискриминације по било којој основи. Обезбеђење приступа редовним приходима путем формалног запошљавања, samozapošljavanja, вођења самосталног посла или вођења породичног газдинства кључно је за осигурање економске и социјалне сигурности жена. Искоришћавање знања, креативности и потенцијала жена допринеће бољим резултатима економске активности, стварању веће економске вредности и квалитетнијем животу како жена, тако и мушкараца.

Показатељ крајњег исхода:	Почетна вредност: Остварен ниво родне равноправности у домену новца, рада и времена.	Циљана вредност: Напредак у нивоу родне равноправности у домену новца, рада и времена.	Извор верификације: Републички завод за статистику. Индекс родне равноправности.
	Базна година: 2016.	Година реализације посебног циља: 2020.	

Мере за реализацију циља:

Тржиште рада и радноправна заштита:

Укључивање у радно законодавство одредби које ће додатно обезбедити родну равноправност запослених и обезбедити усаглашеност закона са потврђеним међународним конвенцијама, као што су Конвенција о правима детета, Конвенција о заштити материнства и Ревидирана европска социјална повеља као и Директивама Европске уније; активно спречавати дискриминацију жена на раду и омогућити равноправно остваривање свих права у вези са запошљавањем и радом.

- Подстицање и обезбеђивање синдикалног организовања запослених жена, подржавање женских секција у синдикатима и обезбеђивање њиховог активног и равноправног учешћа у колективним преговарањима са послодавцем.
- Успостављање ефикасног система контроле услова рада уз континуирану обуку запослених у инспекцији рада како би препознавали дискриминацију жена на раду и у вези са радом и реаговали на одговарајући начин, као и у погледу заштите трудница и других рањивих група жена.
- Обавезивање свих органа јавне власти и приватних послодаваца да развију интерне механизме за сузбијање и заштиту од дискриминације и за вођење родно балансиране кадровске политике, као и ради омогућавања равноправног напредовања жена и мушкараца.
- Поштовање принципа једнаке зараде за исти рад или рад једнаке вредности за све запослене.
- Доследно спровођење законских одредби у вези са равноправним приступом запошљавању и доследно санкционисање случајева кршења права, нарочито права жена у репродуктивном периоду.
- Подстицање флексибилних облика рада које послодавци недовољно користе, као што су скраћено радно време, рад од куће и сл.
- Креирање мера које ће допринети формалној запослености жена, посебно старијих жена и припадница рањивих група.

У области стварања услова за максимално искоришћавање економског потенцијала, креативности и предузетништва жена:

- Усвајање средњорочног акционог плана за реализацију сета комплементарних политика ради искоришћавања економског потенцијала жена, који ће укључити циљеве ове стратегије и других стратегија релевантних за економски положај жена (Стратегије за развој малих и средњих предузећа, Стратегије развоја образовања, Стратегије запошљавања и др.) са јасно дефинисаним мерама и носиоцима активности у свим областима политике (економске, фискалне, образовне, социјалне, политике запошљавања и обуке) уз обезбеђена средства за примену мера у свакој области политике и механизмима за периодично извештавање.
- Стварање повољног окружења за развој предузетништва уопште, укључивши започињање микробизниса, микрофинансирање, социјално предузетништво, предузетништво из шансе, породичне фирме и задругарство, које нарочито погодује женама; подстицање женског социјалног предузетништва и обуке за покретање пословне иницијативе у овој области.
- Увођење принципа „Мислите прво на мале” у рад законодавне и извршне власти приликом планирања, израде, усвајања и примене закона и механизма који се односе на привреду и пословање.
- Успостављање међусекторске радне групе (укључујући представнике/представнице пословних и образовних институција, за запошљавање, удружења послодаваца, привредних комора, удружења предузетница и друга удружења које раде са

рањивим групама) ради развијања родно осетљивог приступа развоју предузетништва.

- Измена садржаја појма „предузетник” и „предузетништво” у Закону о привредним друштвима, тако да буде усклађено са европским политикама у којима је предузетништво шире схваћено као култура предузимљивости, простор за иновације и креативност.
- Измена Закона о занатству, Закона о задругама, Закона о небанкарском финансирању и других релевантних прописа ради приступа ресурсима, имовини, својинским правима и слично, као и ради подстицања предузетничке иницијативе и развоја предузетништва.
- Интензивније и квалитетније повезивање пословног света са системом неформалног и формалног образовања како би се обезбедио квалитетан кадар који ће одговарати потребама и реалностима привреде.
- Мапирање и промовисање добрих и иновативних модела женског стваралаштва.
- Стварање услова за равноправан приступ предузетница, укључујући припаднице рањивих група, профитабилним и капиталним развојним програмима и пројектима, изворима финансирања и тржишту.
- Успостављање јединственог и лако доступног система евидентирања и прикупљања података и редовног праћења предузетништва жена, као и базе података о женском предузетништву.
- Редовна комуникација и консултације са предузетницама преко њихових удружења ради мерења ефикасности и учинака политика и мера у овој области.
- Увођење родне осетљивости у предузетничко образовање и оспособљавање и подизање нивоа компетенција наставног кадра за предузетништво.
- Континуирано мерење напретка женског предузетништва у односу на Акт о малим предузећима Европске уније.

У области приступа коришћењу модерних знања и вештина:

- Стварање услова за равноправан приступ девојчица и дечака, жена и мушкараца, посебно из рањивих група, образовању од предшколског до високог, као и стручном усавршавању и оспособљавању, образовању за информативно-комуникационе технологије и нове технологије, као и у погледу приступа информационо-комуникационим технологијама.
- Охрабривање и подржавање учешћа девојчица, девојака и жена у образовању за занимања у којима се остварује велика додатна вредност, као што су инжењерство и нове технологије.
- Обезбеђивање равноправног учешћа жена и мушкараца у процесима планирања, формулисања и имплементације техничког и технолошког развоја.
- Повећање ангажмана девојака и жена у областима као што су наука, технологија, инжењерство и математика.

- Подржавање и промовисање достигнућа жена у науци и техници, отклањање дискриминације жена у овим областима и обезбеђивање мера за напредовање жена у науци.

Посебан циљ 2.4:

Унапређена улога жена у систему безбедности

Република Србија је, међу првим земљама западног Балкана, децембра 2010. године усвојила Национални акциони план за примену Резолуције 1325 Савета безбедности Уједињених нација – Жене, мир и безбедност у Републици Србији (2010-2015), од када започиње и његова примена. С обзиром на то да је ова резолуција једна од најважнијих резолуција светске организације у области мира и безбедносне политике, Национални акциони план посебно наглашава важност активне улоге жена у очувању мира и безбедности, указује на последице оружаних сукоба на жене и девојке и на важност активне улоге жена у изградњи мира и постконфликтном опоравку земље. Резолуција је у сагласности са претходно донетим конвенцијама Уједињених нација, попут Конвенције о елиминацији свих облика дискриминације жена (CEDAW) и усвојеним резолуцијама Уједињених нација које се односе на жене.

Закључком Владе од 19. фебруара 2015. године којим се прихвата Извештај Политичког савета о спровођењу Националног акционог плана за примену Резолуције 1325 Савета безбедности Уједињених нација – Жене, мир и безбедност у Републици Србији (2010-2015) за период од 2011. до 2013. године препоручено је да се ревидирају национални стратешки циљеви у области родне равноправности, односно да се положај и улога жена у сектору безбедности уврсти у националну стратегију и тиме обезбеди њено целовито и координирано спровођење. Конкретне мере и активности у овој области за наредни средњорочни период утврдиће се у Националном акционом плану за период спровођења од 2016. до 2020. године, на основу оцене спровођења Националног акционог плана чије важење истиче у 2015. години.

Показатељ крајњег исхода:	Почетна вредност: Извештај Политичког савета о спровођењу Националног акционог плана за примену Резолуције 1325 Савета безбедности Уједињених нација – Жене мир и безбедност у Републици Србији за период од 2011. до 2013. године; Извештај Политичког савета о спровођењу Националног акционог плана за примену Резолуције 1325 Савета	Циљана вредност: Усвојен и интегрисано спроведен Национални акциони план за примену Резолуције 1325 Савета безбедности Уједињених нација – Жене, мир и безбедност у Републици Србији	Извор верификације: Извештаји Политичког савета поднети Влади у периоду спровођења Националног акционог плана од 2016. до 2020. године.
---------------------------	--	---	--

	<p>безбедности УН „Жене, мир и безбедност” у Републици Србији за период од јануара до децембра 2014. године;</p> <p>Извештај Политичког савета о спровођењу Националног акционог плана за примену Резолуције 1325 Савета безбедности Уједињених нација – Жене мир и безбедност у Републици Србији за период од јануара до децембра 2015. године, са препорукама за израду Националног акционог плана за период 2016. до 2020. године.</p>	<p>за период 2016. до 2020. године.</p>	
	<p>Базна година: 2015.</p>	<p>Година реализације посебног циља: 2020.</p>	

Мере за реализацију циља:

- Евалуација Националног акционог плана за примену Резолуције 1325 Савета безбедности Уједињених нација – Жене, мир и безбедност у Републици Србији за период од јануара до јуна 2015. године са препорукама (будући да су за претходне периоде већ урађени извештаји о спровођењу).
- Израда и усвајање новог стратешког документа: Националног акционог плана за примену Резолуције 1325 Савета безбедности Уједињених нација – Жене, мир и безбедност у Републици Србији за период од 2016. до 2020. године.
- Интегрисано спровођење Националног акционог плана за примену Резолуције за период од 2016. до 2020. године.
- Активно учешће сектора безбедности у координисаној примени системских политика и планираних активности усмерених ка унапређивању родне равноправности у друштву.
- Пропитивање и отварање и других тема везаних за родни аспект безбедности.

Посебан циљ 2.5:

Жене и мушкарци у руралним подручјима активно и равноправно доприносе развоју и имају равноправан приступ резултатима развоја

У својим Закључним запажањима у вези са Другим и Трећим периодичним извештајем о примени Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена

(CEDAW/C/SRB/2-3)¹⁹, Комитет УН за елиминисање дискриминације жена је изразио посебну забринутост због постојања неједнакости између жена у граду и жена на селу у погледу животног стандарда и запослености, поготово старијих жена. Комитет је такође забринут због чињенице да постоји дискриминација жена на селу у приступу имовини услед традиционалних и друштвених образаца који фаворизују мушкарце као носиоце имовинских права. Стога је препоручио Републици Србији да обезбеди женама на селу, укључујући старије жене, неометан приступ одговарајућем животном стандарду, запошљавању и имовинским правима.

Побољшање евидентно лошег положаја жена у руралним подручјима повезано је са развојем села. Инклузиван и бржи рурални развој захтева да се у селима обнови социјална кохезија и створи подстицајно економско окружење које ће омогућити квалитетнији живот жена и мушкараца. Свеобухватно планирање руралног развоја подразумева активно учешће жена и коришћење њихових потенцијала. Ово планирање истовремено треба да обухвати све области (економску, социјалну, културну, здравствену) и све нивое (држава, локална самоуправа, сеоска заједница) уз активирање различитих субјеката. На ову комплексност проблема одговориће се развијањем свеобухватног нормативног и политичког оквира, укључујући усвајање Стратегије за побољшање положаја жена на селу.

Показатељ крајњег исхода:	Почетна вредност: Међу женама на селу, њих 12% није здравствено осигурано, а преко 60% њих није „покривено” пензијским осигурањем.	Циљана вредност: Све жене на селу су покривене здравственим и пензијским осигурањем.	Извор верификације: Статистика.
	Базна година: 2011.	Година реализације посебног циља: 2020.	

Мере за реализацију циља:

У погледу развијања свеобухватног нормативног и политичког оквира у циљу побољшања положаја жена на селу:

- Унапређење економске, социјалне, здравствене и физичке сигурности жена у сеоским подручјима, нарочито рањивих група жена, уз предузимање мера елиминације родно засноване дискриминације и родних стереотипа.
- Отклонити прописе и праксе које дискриминишу приступ жена пољопривреди, имовини и другим ресурсима и промовисати права жена на равноправно наслеђивање непокретности и друге имовине.
- Створити услове да жене на селу, укључујући старије жене и припаднице других рањивих група, имају неометан приступ одговарајућим животним стандардима и стицању дохотка.

¹⁹ Препорука бр. 34.

- Сузбијати стереотипе о улози жена на селу.
- Обезбедити услове да жене на селу стекну знања о својим правима и механизмима заштите и подстицати пријављивање случајева дискриминације.
- Створити услове за равноправно учешће жена у одлучивању на нивоу месних заједница и креирање програма на локалном нивоу.
- Подстицати и подржавати формирање и рад удружења жена у руралним подручјима, њихово умрежавање и размену искустава, као и комуникацију са механизмима родне равноправности на националном, покрајинском и локалном нивоу.
- Предузети програме за едукацију жена на селу о њиховим правима, родној равноправности и нормативној и политичкој основи за остваривање и заштиту њихових права.
- Осмислити начине за уступање неискоришћеног и необрађиваног земљишта младима, женама и младим породицама.
- Обезбедити месечни приход (пензије, социјално давање или сл.) женама у руралним подручјима старијим од 60 година.

У погледу развијања и искоришћавања потенцијала жена у развоју пољопривреде и предузетничких иницијатива и запошљавања у пољопривреди и ван ње:

- На систематски начин обезбедити препознавање женских ресурса и предузетничких иницијатива у сеоским подручјима.
- Створити услове за рад саветовалишта и осмислити обуке за развијање сопствених бизниса и усавршавања из области пољопривреде, зелене економије, вођења сопственог бизниса и др.
- Подстицати доносиоце/доносиатељке одлука на свим нивоима одлучивања на креирање модела за развијање производње која посебно погодује женама, као што су органска пољопривреда и производња на малој површини земљишта.
- Унапредити произвођачке потенцијале за развој сеоских газдинстава која воде жене обезбеђивањем подстицајних мера, увођењем додатних критеријума за предност у откупу пољопривредних производа са газдинстава која воде жене и на друге начине.
- Развити послове и услуге и ван пољопривреде, као што су социјална економија и агротуризам, којим би се побољшао квалитет свакодневног живота у селима.
- Предузимати мере за сузбијање облика дискриминације са којима се претежно суочавају жене на селу, нарочито из рањивих група као што су Ромкиње, жене са инвалидитетом, старије жене и др.
- Увести подстицаје за локалне самоуправе које улажу у развијање инфраструктуре у сеоским подручјима, укључујући јавни превоз, ради повећања доступности услуга и програма и мобилности жена са села.

Посебан циљ 2.6:

Унапређен положај вишеструко дискриминисаних и рањивих група жена

Комитет Уједињених нација за елиминисање дискриминације жена је у својим Закључним запажањима у вези са Другим и Трећим периодичним Извештајем Републике Србије о примени Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена (CEDAW/C/SRB/2–3) изразио забринутост због одсуства концепта интерсекционалности и вишеструке дискриминације у антидискриминационим законима. Сврха правног дефинисања је да се омогући постојање правне основе за судски спор на основу вишеструке дискриминације како би се омогућила праведна накнада за жртве. Стога ће се у наредном периоду посебна пажња поклонити унапређивању антидискриминационог законодавства, спречавању вишеструке дискриминације, развијању механизма заштите и побољшању положаја рањивих група жена. Комбинација вишеструког искуства дискриминације тражи посебно поступање и посебну пажњу у оквиру опсега правне заштите.

Узимајући у обзир резултате Евалуације Акционог плана (2010–2015), ситуациону анализу стања родне равноправности и закључке консултација са јединицама локалних самоуправа и удружењима, ова стратегија идентификује као рањиве групе посебно изложене ризику вишеструке дискриминације: Ромкиње, жене старије од 60 година, младе, жене на селу, труднице, жене са малом децом, жене другачије сексуалне оријентације, жене које трпе насиље у породици, жене са инвалидитетом, самохране мајке, припаднице националних и етничких мањина, незапослене и необразоване жене. Овим листа рањивих група остаје отворена; рањивим групама се сматра свака група која је као таква идентификована у појединој области јавне политике и/или узимајући у обзир специфичности локалног окружења и околности.

Показатељ крајњег исхода:	Почетна вредност: Концепт вишеструке дискриминације није укључен у законодавство.	Циљана вредност: Припаднице и припадници рањивих група са искуством вишеструке дискриминације имају приступ правди и правичном обештећењу.	Извор верификације: Извештај Министарства правде.
	Базна година: 2015.	Година реализације посебног циља: 2020.	

Мере за реализацију циља:

- Увести концепт вишеструке дискриминације у законодавство и омогућити жртвама приступ правди и правичном обештећењу.
- Обезбедити обуку судија, тужилаца/тужитељки и адвоката/адвокаткиња да разумеју и препознају вишедимензионалну дискриминацију и обезбеде одговарајућу правну заштиту жртвама.

- Обезбедити одговарајућу обуку руководиоца/руководитељки и запослених у органима јавне власти на локалном нивоу како би препознавали и разумели вишедимензионалну дискриминацију, идентификовали рањиве групе у својим локалним срединама и укључили специфичности њиховог положаја у локалне планове развоја.
- У припремама и изради нових стратешких докумената од националног до локалног нивоа спроводити *ex ante* анализу утицаја ефеката на положај рањивих група.
- Створити услове да јединице локалне самоуправе примењују подстицајне мере за побољшање положаја жена, посебно припадница рањивих група, у њиховим срединама.
- У припреми нове Стратегије за унапређење положаја Рома за период 2016-2020. посебна пажња ће се посветити родној равноправности као хоризонталном питању и њеном увођењу у све планиране мере, као и примени посебних мера за унапређивање положаја ромских жена и девојчица.
- Створити услове за смањење незапослености припадница рањивих група (Ромкиња, жена са инвалидитетом, самохраних мајки, жена на селу, необразованих жена, жена које су изашле из ситуације насиља и др.) креирањем посебних мера за подршку запошљавања жена и подстицањем иницијатива на локалном нивоу; подржавати успешне програме и мере за њихово економско оснаживање.
- Доследно и са дужном преданошћу примењивати посебне мере за унапређивање положаја вишеструко дискриминисаних и рањивих група жена ради њиховог равноправног приступа запошљавању, заштити на раду, ресурсима, правди, имовинским правима, одлучивању у јавном и политичком животу, образовању, инфраструктури, здравственој и социјалној заштити.
- Активно радити на спречавању раних и присилних бракова, посебно ромских девојчица и младих жена и пружати подршку младим женама и младим мајкама за наставак школовања.
- Формирати Одборе за родну равноправност у свим Националним саветима националних мањина и обавезати Националне савете да примењују политику родне равноправности.
- Обезбедити услове остваривања активног и пасивног бирачког права за Ромкиње (подизање свести и мотивације).
- Утврдити и предузимати посебне мере ради стварања услова за веће учешће жена и мушкараца из рањивих група у свим органима извршне и јавне власти на свим нивоима.
- Подржавати истраживања о специфичностима положаја вишеструко дискриминисаних група, уз препоруке за унапређивање њиховог положаја и отклањање дискриминације.

Посебан циљ 2.7:

Побољшано здравље жена и равноправан приступ здравственим услугама

И поред постојања законодавних мера и мера здравствене политике, налази евалуације Акционог плана (2010–2015) показали су да очекивани резултати у овој области нису постигнути. Женама, а нарочито припадницама рањивих група, није обезбеђен довољан ниво приступа квалитетној здравственој заштити. Расположиви финансијски, технички и људски ресурси у овој области нису били ни довољни ни одрживи. Комитет УН за елиминацију дискриминације жена упутио је Републици Србији низ препорука ради обезбеђења равноправног приступа здравственим услугама и побољшању здравља жена, посебно имајући у виду потребу и положај припадница рањивих група.²⁰

Показатељ крајњег исхода:	<p>Почетна вредност:</p> <p>Остварен ниво родне равноправности у домену здравља.</p> <p>Проценат жена старости од 15 до 49 година које су обавиле прегледе у вези репродуктивног здравља.</p> <p>Проценат жена које своје здравље оцењују као лоше или веома лоше.</p> <p>Проценат жена које незадовољавају своју потребу за здрављем</p>	<p>Циљана вредност:</p> <p>Напредак у нивоу родне равноправности у домену здравља</p> <p>Повећан проценат жена старости од 15 до 49 година које су обавиле прегледе у вези репродуктивног здравља.</p> <p>Смањен проценат жена које своје здравље оцењују као лоше или веома лоше.</p> <p>Смањен проценат жена које незадовољавају своју потребу за здрављем</p>	<p>Извор верификације:</p> <p>Индекс родне равноправности.</p> <p>Институт за јавно здравље.</p> <p>Анкета о приходима и условима живота, РСЗ</p>
	Базна година: 2016.	Година реализације посебног циља: 2020.	

Мере за реализацију циља:

- Побољшати приступ жена квалитетној здравственој заштити и здравственим услугама, у складу са Општом препоруком бр. 24 (1999).

²⁰ Препоруке бр. 33 (а), (б), (ц), (д) и (е).

- Обезбедити ефикасно спровођење закона и политика које обезбеђују обавезно здравствено осигурање и бесплатне услуге за све жене и девојчице.
- Радити на превенцији малигних и кардиоваскуларних болести и других обољења, радити на афирмацији и подизању свести жена о важности превентивних прегледа сталним акцијама здравствених радника/радница са нагласком на жене на селу (методом индивидуалног разговора, „од врата до врата”).
- Омогућити превентивне прегледе за све жене без обзира на место становања, узраст или здравствено осигурање у циљу превенције и раног откривања малигних болести.
- Предузимати неопходне мере које гарантују потпуну и ефикасну реализацију права жена са инвалидитетом на сексуално и репродуктивно здравље отклањањем предрасуда, обуком медицинског особља и повећањем броја здравствених објеката адекватно опремљених како би одговорили њиховим потребама.
- Смањити коришћење абортуса као методе контрацепције повећањем информисаности и приступа савременим облицима контрацепције који би били укључени у позитивне листе лекова и обезбедити да абортус остане доступан, као што јесте у овом тренутку, и законски и финансијски, те да размотри укључивање трошкова за абортус у систем здравственог осигурања.
- Предузимати мере за обезбеђење приступа женама и девојчицама које живе са ХИВ-ом другој генерацији антиретровиралних лекова и другим неопходним лековима и услугама, као и информацијама о методама превенције преноса ХИВ-а са мајке на дете.
- Промовисати спорт, рекреацију и здраве стилове живота.

У погледу унапређивања здравља жена у руралним подручјима:

- Повећати и олакшати доступност здравственим услугама, укључујући оне везане за репродуктивно здравље, имајући у виду обезбеђење приступности и припадницама вишеструко дискриминисаних и рањивих група, путем мобилних тимова и на друге одговарајуће начине.
- Усвојити одредбе за лакше остваривање права на здравствено и социјално осигурање, нарочито помажућим члановима домаћинства.
- Реализовати едукативне програме намењене здравственим радницама/радницама на селу ради повећања разумевања дискриминације жена, посебно вишеструко дискриминисаних жена.
- Створити услове за оснивање саветовалишта за планирање породице и повећати њихову доступност на локалном нивоу.
- Унапредити здравствену заштиту деце, посебно деце са инвалидитетом.

ОПШТИ СТРАТЕШКИ ЦИЉ 3:

Системско увођење родне перспективе у доношење, спровођење и праћење јавних политика

Увођењем родне равноправности у јавне политике на свим нивоима држава се фокусира на превенцију родно засноване дискриминације и отклањање структуралне дискриминације, уместо да се бави искључиво последицама. Родна равноправност постаје део планирања, формулисања и примене закона, политика и мера. Тиме се потребе, приоритети и специфичан положај жена и мушкараца, нарочито из рањивих група, систематски укључују у јавне политике и активно се разматрају њихови ефекти на положај жена и мушкараца у свим фазама (фаза планирања, израде, примене, надзирања и вредновања) и на свим нивоима, уз равноправно учешће жена и мушкараца у овим процесима. Ово значи да ће се у наредном периоду извршити ревизија кључних јавних политика са аспекта родне равноправности у свим областима, укључујући оне које нису непосредно наведене у овој стратегији (као што су пензијско осигурање, социјална заштита, култура, саобраћај, инфраструктура, приступ правди, правда, технолошки развој и др.).

Поред реорганизовања, унапређења и евалуације политичких процеса, увођење родне перспективе у јавне политике подразумева примену одређених аналитичких, образовних и саветодавних техника, као што су евидентирање и прикупљање родно осетљивих података, доследна примена родно осетљивог језика, родно одговорно буџетирање, родна анализа политика, програма и мера, истраживања из области родних студија и обуке доносиоца/доносиоца одлука и људских ресурса.

Показатељ ефекта:	Почетна вредност: Јавне политике, програми и буџети су родно неосетљиви.	Циљана вредност: Родна равноправност је део јавних политика, програма и буџета.	Извор верификације: Закони, Стратешки документи, Национални буџет, покрајински буџет, буџети јединица локалне самоуправе.
	Базна година: 2015.	Година реализације општег циља: 2020.	

Посебан циљ 3.1:

Успостављени функционални механизми за родну равноправност на свим нивоима

Институционални механизми родне равноправности су успостављени на свим нивоима, од националног до локалног, али нису довољно функционални и видљиви, нити

остварују потребан утицај на креирање јавних политика. Недостају јасно дефинисане надлежности и смернице рада, нарочито на локалном нивоу. Нема координације и непосредне сарадње између националних и локалних механизма. Буџетска подршка је недовољна, а људски, технички и материјални ресурси нису одговарајући.

Примена принципа родне равноправности у свим политикама и мерама је комплексан, свеобухватан и сталан посао који захтева постојање функционалних механизма родне равноправности на свим нивоима. То претпоставља обезбеђење компетентних кадрова, материјалних и финансијских ресурса, као и јасних и, са централног нивоа координираних, смерница за рад у овој области, уз постављање минимума захтева и истовремено спречавање бирократизације посла. У свим министарствима и органима државне управе именоване се лица за родну равноправност. Јасно ће се формулисати циљеви и задаци које механизми родне равноправности на локалном нивоу треба да остварују. Помериће се фокус са бављења женама као жртвама ка женама и мушкарцима који су равноправни фактори у развоју друштва.

Показатељ ефекта:	Почетна вредност: Институционални механизми за родну равноправност су успостављени на националном и на покрајинском нивоу у 90% општина, али не остварују свуда утицај; подршка и ресурси неопходни за њихов рад су недовољни.	Циљана вредност: Институционални механизми за родну равноправност ефикасно делују на свим нивоима на основу јасно дефинисаних надлежности уз обезбеђену буџетску, материјалну и кадровску подршку.	Извор верификације: Закон о министарствима, Закон о равноправности полова, статистички подаци, Национални буџет, Покрајински буџет, Буџети јединица локалне самоуправе.
	Базна година: 2015.	Година реализације општег циља: 2020.	

Мере за реализацију циља:

- Успостављене механизма за родну равноправност при свим органима јавне управе на свим нивоима и обезбеђени ресурси и капацитети за њихово функционисање.
- Осигурано учешће механизма за родну равноправност у доношењу одлука у свим областима и створити услове за њихов утицај на креирање јавних политика.
- Израдити јасне и, са централног нивоа координиране, смернице за рад институционалних механизма за родну равноправност на локалном нивоу. Увести меру обавезног установљивања ресорног члана градског, односно општинског већа задуженог за област родне равноправности, као и стручне службе надлежне искључиво за ову област, коју би чинила стручна лица, независна од евентуалних промена у саставу водећих локалних политичких структура. Осигурати материјалну, финансијску и кадровску базу за њихово деловање.

- Створити услове за одговарајуће људске, техничке и финансијске ресурсе институционалним механизмима на националном, покрајинском и локалном нивоу, као и политичку подршку, како би им се омогућило да ефикасно врше своје функције.
- Именовати лица за родну равноправност, координаторе послова везаних за питања родне равноправности, у свим министарствима и органима државне управе, који ће уједно да буду и контакт особе за комуникацију са Координационим телом за родну равноправност.
- Континуирано јачати капацитете институционалних механизма обезбеђењем и спровођењем едукативних програма.
- Успоставити ефикасан механизам сарадње и комуникације на националном, покрајинском и локалном нивоу, посебно са другим релевантним државним и недржавним актерима (Народном скупштином и другим органима јавне власти, државним институцијама у области правосуђа, безбедности, здравства, образовања, итд., независним органима за заштиту људских права и равноправности, академском заједницом, привредним сектором, синдикатима, женским и другим удружењима, медијима и др.).
- Координисати активно представљање и учешће у активностима тела, органа, радних тела и других механизма УН.

Посебан циљ 3.2.

Родна перспектива укључена у сва стратешка документа

Многи национални, покрајински и локални стратешки документи у разним областима (развој малих и средњих предузећа, јавно здравље, запошљавање, развој спорта и др.) садрже циљеве и мере за побољшање положаја жена и рањивих група. Међутим, родна равноправност је углавном укључена као посебна „женска” компонента и/или као одвојен део посвећен родној равноправности. По правилу родна равноправност није интегрисана у стратегију као целину. Осим тога, у току планирања стратегије се не врши претходна родна анализа и процена утицаја на род. Остваривање *de facto* родне равноправности претпоставља укључивање родне перспективе у све стратешке документе на свим нивоима уз претходну родну анализу и процену утицаја на род.

Показатељ крајњег исхода:	Почетна вредност: Родна равноправност је укључена у један број стратешких докумената, углавном као посебна „женска” компонента или део који се посебно бави женама и/ли родном равноправношћу.	Циљана вредност: Родна равноправност је препозната као питање развоја и уведена је у стратегије на свим нивоима.	Извор верификације: Националне стратегије, Стратегије Аутономне покрајине Војводина, Локални планови
---------------------------	---	---	---

	Базна година: 2015.	Година реализације посебног циља: 2020.	активности.
--	---------------------	---	-------------

Мере за реализацију циља:

- Развити методологију, одговарајуће алате и процедуре за увођење родне перспективе у политике и програме.
- Усвојити контролне листе, смернице и оквири за деловање, укључујући обавезујућа упутства за недискриминаторни језик.
- Стандардизовати употребу термина везаних за родну равноправност.
- Обавезати на доследност употребе родно осетљивог језика у прописима и службеној комуникацији државних органа.
- Обезбедити правовремено и ефикасно спровођење свих антидискриминационих закона и прописа и предузимати мере за подизање свести јавности, а посебно жена из рањивих група, о тим законима.
- Приступити припреми стратешких докумената чије се активности односе на период до 2015. године уз обавезно укључивање родне равноправности у циљеве политика.
- Континуирано се старати о томе да се родна равноправност уводи у све нормативне прописе, стратегије, програме и мере у свим областима, уз обезбеђење равноправног учешћа жена и мушкараца у процесу њиховог планирања, припреме и израде.
- Обезбедити да су одговарајући ресурси додељени за потребе реализације привремених посебних мера за обезбеђење родне равноправности усвојене законима и стратегијама.
- Редовно обавештавати јавност, посебно жене, о привременим посебним мерама које је држава увела ради побољшања положаја рањивих група жена.
- Развијати партнерства жена и мушкараца у промоцији родне равноправности и креирању родно освешћених политика на свим нивоима.

Посебан циљ 3.3:

Родна анализа политика, програма и мера

Остваривање родне равноправности и спречавање родно засноване дискриминације претпоставља *ex ante* процену утицаја на род, односно процену утицаја предлога јавних политика из аспекта могућих различитих ефеката на жене и мушкарце. Циљ је да се усвоје предлози који обезбеђују спречавање и уклањање потенцијалних дискриминаторских утицаја таквих политика.

Показатељ крајњег	Почетна вредност: Политике, програми и	Циљана вредност: Предлози политика,	Извор верификације: Документи органа
-------------------	---	--	---

исхода:	мере су родно „слепи” и не узимају у обзир ефекте које производе на жене и мушкарце.	програма и мера се усвајају након анализе утицаја родности.	јавне власти Извештај Координационог тела за _____ родну равноправност
	Базна година: 2015.	Година _____ реализације посебног циља: 2020.	

Мере за реализацију циља:

- Обезбедити услове и капацитете министарстава за разматрање политика и програма из родне перспективе у светлу Пекиншке декларације и Платформе за акцију; анализирати и проучавати утицаје закона и других прописа, политика и мера на животе жена и мушкараца; успоставити међуминистарску координацију и сарадњу са Координационим телом за родну равноправност ради примене овог овлашћења; континуирано пратити извршавање закона, прописа, политика, програма и мера које се односе на политику једнаких могућности и родну равноправност.
- Развити методологију, одговарајуће алате, процедуре и капацитете за родну анализу политика, програма и мера и праћење њихових ефеката у односу на жене и на мушкарце, укључујући и жене и мушкарце из рањивих и вишеструко дискриминисаних група.
- Редовно и обавезно вршити *ex ante* процену утицаја на род политика и закона који су у припреми и утицати на отклањање родних стереотипа у заједници; надzirати примену закона и мера, као и њихов утицај на превазилажење постојећих стереотипа и неравноправности у локалним срединама; предузимати мере за промену закона, политика и мера уколико се родном анализом и проценом утицаја на род оцени да негативно утичу на родну равноправност.
- Обезбедити родну осетљивост инвестиционих програма.
- Мерити и процењивати ефекте ових закона, прописа, политика, програма и мера на положај жена и мушкараца, унапређење родне равноправности, елиминацију вишеструке дискриминације и, на основу ових налаза, вршити периодичну ревизију закона, прописа, политика, програма и мера. Континуирано обавештавати јавност и учинити информације о овим налазима и ревизијама доступне женама, укључујући и јавно објављивање родно осетљивих података и статистике.
- Успоставити институционалну структуру са одговарајућим људским ресурсима за увођење родне равноправности у јавне политике, нарочито за родно одговорно буџетирање, родну анализу и процену утицаја на род.
- Обезбедити континуирану едукацију и стицање одговарајућих знања и вештина за запослене у државним органима, институцијама и установама.
- Обезбедити стручну подршку – успоставити базу података академских и независних стручњака и стручњакиња за родну равноправност, људска права жена и увођење родне равноправности у јавне политике, нарочито за родно одговорно

буџетирање, родну анализу и процену утицаја на род, уз претходно утврђивање критеријума и доследно поштовање истих.

- Усвојити нови Закон о родној равноправности у циљу његовог усклађивања са релевантним Директивама ЕУ (Директивом број 2006/54/ЕС о имплементацији начела једнаких могућности и једнаког третмана мушкараца и жена у вези са питањима запошљавања и обављања занимања).

Посебан циљ 3.4:

Родно осетљива статистика и евиденција

Постојање родно осетљиве статистике, родно разврстаних података и родних индикатора је претпоставка укључености родне равноправности у јавне политике. То су кључни алати за формулисање, примену, надзирање, евалуацију и ревизију политичких циљева. Родно осетљива статистика обезбеђује податке за креирање и ревизију јавних политика како не би производиле различите ефекте на жене и мушкарце. Поред тога, она обезбеђује веродостојне податке о стварним ефектима политика и програма на животе жена и мушкараца. Републички завод за статистику исказује висок ниво родно осетљиве статистике; у току је израда и Индекса родне равноправности, али многи државни органи, институције и привредни субјекти не прикупљају и не евидентирају родно разврстане податке.

Редовно и свеобухватно праћење и приказивање родно осетљивих података омогућавају сагледавање стања у друштву у погледу родно засноване дискриминације, као и креирање, планирање и спровођење политика које су усмерене на отклањање неједнакости и унапређење положаја дискриминисаних група или дискриминисаних појединаца и појединки.

Показатељ крајњег исхода:	Почетна вредност: Индекс родне равноправности није израђен.	Циљана вредност: Индекс родне равноправности се редовно објављује.	Извор верификације: Републички завод за статистику.
	Базна година: 2015.	Година реализације посебног циља: 2016.	

Мере за реализацију циља:

- Створити услове да се води родно осетљива статистика у свим областима по истој методологији како би подаци били упоредиви; статистички подаци треба да буду разврстани не само по полу, него и по доби, локацији, националном или етничком пореклу, инвалидности, језику, степену образовања и другим основама друштвене рањивости, као и по регионима.
- Осигурати да дефиниције и концепти на којима се заснива статистика узимају у обзир различитости родних улога жена и мушкараца.

- Обезбедити да методе прикупљања података узимају у обзир родне стереотипе и културне и социјалне обрасце који могу да утичу на настајање родних предрасуда.
- Створити услове за примену закона у циљу обавезивања државних органа, институција и установа, као и привредних субјеката и јединица локалне самоуправе да прикупљају и евидентирају родно разврстане податке.
- Дефинисати родне индикаторе по секторима ради мерења утицаја политика, програма и мера на промене у односима између жена и мушкараца, као и ради праћења остваривања циљева родне равноправности.
- Редовно исказивати и објављивати Индекс родне равноправности.

Посебан циљ 3.5:

Родно одговорно буџетирање

Родно одговорно буџетирање је примена родне равноправности у буџетском процесу. Оно подразумева укључивање родне равноправности у све буџетске процесе и реструктурирање прихода и расхода са циљем унапређења родне равноправности. То подразумева да се у буџетском процесу узму у обзир потребе и приоритети жена и мушкараца, као и различитих група жена и мушкараца, имајући у виду различите улоге које они/оне имају у породици, на радном месту и у друштву. На овај начин се чине видљивим места где је дистрибуција државног буџета родно неправична. Циљ је да приоритети жена имају исту тежину као и приоритети мушкараца. На овај начин се средства за јавне трошкове боље усмеравају и ефикасније распоређују уз обезбеђивање родне равноправности.

Показатељ крајњег исхода:	Почетна вредност: Родно одговорно буџетирање у фази пилот пројеката.	Циљана вредност: Родна равноправност уведена у национални и покрајински буџет, као и у буџете најмање 30% јединица локалне самоуправе.	Извор верификације: Национални буџет, Покрајински буџет, Буџети јединица локалне самоуправе.
	Базна година: 2015.	Година реализације посебног циља: 2020.	

Мере за реализацију циља:

- Развити и усвојити нормативни оквир за родно одговорно буџетирање.
- Законом о буџетском систему дефинисати обавезу родног буџетирања.
- У упутству за израду буџета интегрисати инструкцију за родно одговорно буџетирање.
- Формирати радну групу за спровођење родне буџетске иницијативе.

- Дефинисати и усвојити фазе за увођење родног буџетирања.
- Обезбедити едукацију о родном буџетирању за запослене у државним органима, нарочито за креаторе/креаторке буџета и буџетске аналитичаре/аналитичарке, као и за запослене у институцијама и другим органима који су корисници буџета.
- Израдити процену утицаја буџета на род ради утврђивања да ли производи различите ефекте на жене и мушкарце.
- Промовисати принцип родне равноправности и родно одговорног буџетирања у расподели јавних средстава путем јавних позива и конкурса.

Посебан циљ 3.6:

Успостављени механизми сарадње са удружењима

Држава укључује женске групе и друга удружења, укључујући удружења припадника/припадница рањивих група, у процесе формулисања антидискриминационих политика, унапређење родне равноправности и побољшање положаја жена. Сарадња се остварује преко Канцеларије за сарадњу са цивилним друштвом Владе. Значај родне равноправности и комплексност проблематике којом се бави ова Стратегија захтевају успостављање чвршће и континуиране сарадње у спровођењу планираних мера и активности између националног механизма за родну равноправност и релевантних удружења, посебно женских удружења.

Показатељ крајњег исхода:	Почетна вредност: Комуникација органа државне управе са удружењима води се преко Канцеларије за сарадњу са цивилним друштвом уз периодичне и неформалне консултације.	Циљана вредност: Упостављен формални механизам сарадње Координационог тела за родну равноправност са удружењима у циљу сарадње и редовних консултација у примени ове стратегије.	Извор верификације: Механизам сарадње Координационог тела за родну равноправност са удружењима.
	Базна година: 2015.	Година реализације посебног циља: 2016.	

Мере за реализацију циља:

- Обезбедити формалан и неформалан дијалог и периодичне консултације између институционалних механизма на свим нивоима и релевантних удружења, посебно женских, путем формалног механизма сарадње у области спровођења ове стратегије.
- Укључити у сарадњу удружења која се баве положајем рањивих група.

- Подстицати и подржавати удружења да у пројектима које реализују што више користе циљеве и мере из ове стратегије, као и да размењују примере добрих пракси.

Посебан циљ 3.7:

Успостављена међународна и регионална сарадња и размена добрих пракси

Унапређење међународне и регионалне сарадње у области родне равноправности предвиђено је Националним програмом за усвајање правних тековина Европске уније (2014–2018). У овој области радиће се на упознавању јавности са међународним и регионалним стандардима родне равноправности, посебно са одредбама Конвенције о елиминацији свих облика дискриминације жена, и препорукама Комитета за елиминисање дискриминације жена који врши мониторинг над применом ове Конвенције. Успоставиће се формални модалитети сарадње са Европским институтом за родну равноправност и унапредити размена добрих пракси са државама Европске уније и другим државама из региона. Унапредиће се информисање јавности о политикама и мерама унапређења родне равноправности у Европској унији.

Показатељ крајњег исхода:	Почетна вредност: <i>Ad hoc</i> сарадња са Европским институтом за родну равноправност, као и са државама Европске уније и државама из региона.	Циљана вредност: Обезбеђена континуирана сарадња са Европским институтом за родну равноправност, као и редовна размена добрих пракси са појединачним државама Европске уније и државама из региона.	Извор верификације: Извештаји Координационог тела за родну равноправност о сарадњи
	Базна година: 2015.	Година реализације посебног циља: 2017.	

Мере за реализацију циља:

- Успоставити формалан модалитет континуиране сарадње са Европским институтом за родну равноправност, као и програм за професионално усавршавање стручњака и стручњакиња у Европском институту за родну равноправност, укључивши стручњаке/стручњакиње из Републичког завода за статистику.
- Успоставити редовну размену добрих пракси са Европским институтом за родну равноправност, државама Европске уније и државама из региона.
- Упознавање јавности са политикама и мерама унапређења родне равноправности у Европској унији.
- Упознавање јавности са међународним и регионалним стандардима родне равноправности – са одредбама Конвенције о елиминацији свих облика

дискриминације жена и препорукама Комитета за елиминисање дискриминације жена, који врши мониторинг над применом ове Конвенције, као и са Конвенцијом Савета Европе о спречавању и борби против насиља према женама и насиља у породици.

- Упознавање јавности, Европског института за родну равноправност, као и држава из окружења и држава Европске уније са примерима добре праксе у увођењу родних политика у јавне политике у јединицама локалних самоуправа.

4. СПРОВОЂЕЊЕ СТРАТЕГИЈЕ

4.1. Одговорне институције

Држава је одговорна за остваривање, примену и заштиту људских права на основу принципа равноправности и недискриминације и за вођење политике једнаких могућности. Одговорност државе за примену Стратегије и предузимање свих потребних мера произилази из Устава Републике Србије, као и обавеза преузетих потврђивањем Конвенције о елиминацији свих облика дискриминације жена и других међународних и регионалних инструмената о људским правима.

Имајући у виду да ова стратегија обухвата широк дијапазон области јавног живота, реализација циљева и мера, захтева међусекторски и координисани приступ свих одговорних институција и органа јавне власти. Њихово деловање и активности координисаће Координационо тело за родну равноправност.

С обзиром на то да се политика једнаких могућности и родне равноправности може успешно водити само уз партнерство свих сектора друштва – органа јавне власти, пословног сектора и цивилног сектора, неопходно је да се у процес примене Стратегије укључе сви релевантни актери, нарочито цивилни сектор. Кључни партнери у примени ове стратегије су Стална конференција градова и општина, женска и друга удружења. Обезбедиће се да она буду активно укључена у процес примене Стратегије, као и у процес праћења и извештавања о примени Стратегије, укључивши подношење независних извештаја.

4.2. Координација, праћење и извештавање

Акциони план за спровођење Националне стратегије за родну равноправност за период од 2016. до 2018. године, саставни је део ове стратегије. Напомињемо да овај план, будући да се односи само на један део стратешког периода, не садржи све мере и активности предвиђене Стратегијом, те се отуда и нумерација посебних циљева и мера у документима (Стратегији и Акционом плану) не поклапа у потпуности.

На основу евалуације примене овог плана, биће израђен други акциони план за период од 2019. до 2020. године.

Координационо тело за родну равноправност је одговорно за праћење успешности примене ове стратегије и пратећих акционих планова. Координационо тело ће успоставити механизам континуираног прикупљања појединачних извештаја свих одговорних органа јавне власти. Институције одговорне за примену Стратегије и акционих планова достављаће Координационом телу за родну равноправност годишње извештаје о спроведеним активностима. По потреби и по захтеву Координационог тела, одговорне институције ће достављати и додатне извештаје и податке. Континуирано ће се прикупљати и други релевантни извештаји, као што су извештаји Повереника за заштиту равноправности, Заштитника грађана, Покрајинског омбудсмана, извештаји женских и других удружења грађана.

Координационо тело ће припремати годишње извештаје са оценом успешности примене Стратегије и достављати их Влади до 31. марта текуће године за претходну календарску годину.

Ради мерења ефеката примене Стратегије урадиће се две евалуације: једна након две године примене Стратегије и једна на крају стратешког периода. У периоду јун–септембар 2018. године биће спроведена прва независна, спољна евалуација реализације Акционог плана за период од 2016. до 2018. године, чији резултати ће представљати основ за израду и усвајање Акционог плана за, наредни, период од 2019. до 2020. године. У периоду од децембра 2020. до априла 2021. године биће спроведена независна евалуација реализације оба акциона плана. Извештај евалуације биће достављен Координационом телу за родну равноправност до маја 2021. године. Координационо тело ће припремити коначни извештај са оценом успешности примене ове стратегије и доставити га Влади најкасније до 31. јула 2021. године.

5. ЗАВРШНА ОДРЕДБА

Ову стратегију објавити у „Службеном гласнику Републике Србије”.

05 Број: 56-14173/2015

У Београду, 14. јануара 2016. године

В Л А Д А

ПРЕДСЕДНИК

Александар Вучић